

วารสารวิจัยทางจิตวิทยา การศึกษาและสังคมศาสตร์

Journal of Psychological Educational
and Social Sciences Research

ISSN: 3027-642x (Online)

ข้อมูลทั่วไปของวารสาร

ชื่อวารสาร (ภาษาไทย)	วารสารวิจัยทางจิตวิทยา การศึกษาและสังคมศาสตร์
ชื่อวารสาร (ภาษาอังกฤษ)	Journal of Psychological Educational and Social Sciences Research
ISSN	3027-642X (Online)
ชื่อหน่วยงานเจ้าของวารสาร	ภาควิชาวิจัยและจิตวิทยาประยุกต์ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา
ชื่อบรรณาธิการ	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วรกร ทรัพย์วิริยะปกรณ
ผู้ช่วยบรรณาธิการ	ดร.จตุพร นามเย็น ดร.ญานิกา ลุนราศรี
ผู้ประสานงาน	นางสาวมินทิรา เจริญยิ่ง
สถานที่ติดต่อ	QS1-307 ชั้น 3 ภาควิชาวิจัยและจิตวิทยาประยุกต์ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา 169 ถ.ลงหาดบางแสน ต.แสนสุข อ.เมือง จ.ชลบุรี 20131 โทรศัพท์ 038-102076
E-mail	psychological.buu@gmail.com
เว็บไซต์ของวารสาร	https://so18.tci-thaijo.org/index.php/JPESS
วัตถุประสงค์ในการพิมพ์	1. เพื่อเผยแพร่ผลงานวิจัยทางจิตวิทยา ประสาทวิทยาศาสตร์ การวัดผล ประเมินผลและสถิติทางการศึกษา และสังคมศาสตร์ 2. เพื่อเป็นสื่อกลางการแสดงความคิดเห็นเชิงวิชาการของ คณาจารย์ นิสิต คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา สถาบันอุดมศึกษาอื่น และหน่วยงานภายนอก 3. เพื่อส่งเสริมการเสนอผลงานทางวิชาการ ด้านจิตวิทยา ประสาทวิทยาศาสตร์ การวัดผลประเมินผลและสถิติทางการศึกษา และสังคมศาสตร์ของนักวิชาการทั่วไปในรูปแบบบทความทางวิชาการ และบทความพิเศษ

กำหนดตีพิมพ์วารสาร	ราย 6 เดือน ปีละ 2 ฉบับ ฉบับที่ 1 เดือน มกราคม – มิถุนายน ฉบับที่ 2 เดือน กรกฎาคม - ธันวาคม ภาษาที่ตีพิมพ์ ภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ประเภทสิ่งตีพิมพ์ วารสารอิเล็กทรอนิกส์
ที่ปรึกษาบรรณาธิการ	รองศาสตราจารย์ ดร.สฎายุ ธีระวณิชตระกูล รองศาสตราจารย์ ดร.จุฑามาศ แหนจอน
ที่ปรึกษาบรรณาธิการกิตติมศักดิ์	รองศาสตราจารย์ ดร.นัยพิจ จชภัคดี รองศาสตราจารย์ ดร.ฉลอง กับศรี รองศาสตราจารย์ ดร.มนตรี แยมกสิกร ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรินทร์ สุทธิธาทิพย์ ดร.สมศักดิ์ ลีลา
บรรณาธิการ	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วรกร ทรัพย์วิระปกรณ์
ผู้ช่วยบรรณาธิการ	ดร.จตุพร นามเย็น ดร.ญาณิกา ลุนราศรี
กองบรรณาธิการ	รองศาสตราจารย์ ดร.นพ.วรสิทธิ์ ศิริพรพานิชย์ รองศาสตราจารย์ ดร.นิรันดร์ จุลทรัพย์ รองศาสตราจารย์ พ.ต.ท.ดร.สุขอรุณ วงษ์ทิม รองศาสตราจารย์ พลตรีหญิง ดร.สายสมร เฉลยกิตติ รองศาสตราจารย์ ดร.ประยุทธ์ ไทยธานี รองศาสตราจารย์ ดร.รัตติกรณ์ จงวิศาล รองศาสตราจารย์ ดร.สังวรณ์ จัตุระโทก รองศาสตราจารย์ ดร.รังสรรค์ โหมยา ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชยุตม์ ภิรมย์สมบัติ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.นิรันดร์ เงินแยม รองศาสตราจารย์ ดร.เพ็ญภา กุลนภาดล ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สมพงษ์ ปั่นหุ่น รองศาสตราจารย์ ดร.พูลพงศ์ สุขสว่าง

บทบรรณาธิการ

วารสารวิจัยทางจิตวิทยา การศึกษาและสังคมศาสตร์ ISSN 3027-642X (Online) เป็นวารสารใน TCI กลุ่ม 3 มีการตีพิมพ์เผยแพร่บทความวิชาการและบทความวิจัย อย่างต่อเนื่อง ในขอบเขตที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับจิตวิทยา การศึกษา ประสาทวิทยาศาสตร์ การวัดผลประเมินผลและสถิติทางการศึกษา และสังคมศาสตร์ ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ซึ่งทุกบทความได้ผ่านการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 3 ท่าน จากหลากหลายสถาบันที่มีความเชี่ยวชาญในสาขาวิชาที่เกี่ยวข้องในลักษณะปกปิดรายชื่อ (Double Blind Peer Review) สำหรับฉบับนี้เป็นฉบับประจำปีี่ 21 ฉบับที่ 1 เดือนมกราคม – มิถุนายน 2568 มีบทความวิจัยที่น่าสนใจจำนวน 2 บทความ ได้แก่ (1) การศึกษาเพื่อปลูกฝังจิตวิญญาณวัฒนธรรมการเรียนรู้วิถีการณภัยพิบัติธรรมชาติ และ (2) แนวทางการพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้ศิลปะเพื่อป้องกันการกลั่นแกล้งกันของนักเรียนระดับประถมศึกษา

กองบรรณาธิการวารสารวิจัยทางจิตวิทยา การศึกษาและสังคมศาสตร์ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าวารสารฉบับนี้จะเป็นประโยชน์ต่อผู้อ่านทุกท่าน และขอขอบคุณที่ทุกท่านผู้อ่านให้ความสนใจ ติดตามวารสารวิจัยทางจิตวิทยา การศึกษาและสังคมศาสตร์มาอย่างต่อเนื่อง หากท่านผู้อ่านมีข้อคิดเห็นประการใดที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาคุณภาพ และยกระดับมาตรฐานวารสารให้สูงขึ้น ทางกองบรรณาธิการวารสารขอน้อมรับด้วยความยินดียิ่ง และพบกันใหม่ในฉบับหน้า

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วรากร ทรัพย์วิระปกรณ์
บรรณาธิการ

สารบัญ

	หน้า
ข้อมูลทั่วไปของวารสาร	
บทบรรณาธิการ	
บทความวิชาการ	
ครูกับการโค้ชเพื่อปลูกฝังจิตวิญญาณวัฒนธรรมการเรียนรู้วิถีการณภัยพิบัติ ธรรมชาติ	1 - 18
Teachers and Coaching to Cultivate the Learning Culture Spirit for Natural Disaster Crisis	
ภัทร์ สารทสินธุ์ และภาราดา สังข์ทอง	
บทความวิจัย	
แนวทางการพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้ศิลปะเพื่อป้องกันการกลั่นแกล้งกันของนักเรียน ระดับประถมศึกษา	19 - 37
The Guideline for Developing Art Learning Activities to Prevent Bullying of Elementary School Students	
ปทุมมา บำเพ็ญทาน	

ครูกับการโค้ชเพื่อปลูกฝังจิตวิญญาณวัฒนธรรมการเรียนรู้วิถีการณ ภัยพิบัติธรรมชาติ

Teachers and Coaching to Cultivate the Learning Culture Spirit for Natural Disaster Crisis

ภัทร์ สารทสินธุ์^{*1} และ ภาราดา สังข์ทอง²

Phat Sartsin^{*1} and Pharada Sangthong²

^{*}Corresponding Author, email: sangthongva@gmail.com

บทคัดย่อ

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมนำมาซึ่งการเกิดภัยพิบัติธรรมชาติ ที่ส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจ สังคม และคุณภาพชีวิตของคนในสังคม การตระหนักรู้ถึงผลกระทบของภัยพิบัติธรรมชาติ กระทั่งเกิดเป็นวัฒนธรรมการเรียนรู้วิถีการณภัยพิบัติเป็นหัวใจสำคัญในการรับมือกับวิกฤตการณ์ภัยพิบัติธรรมชาติที่มีแนวโน้มเกิดขึ้น โดยครูเป็นบุคคลสำคัญ บทความนี้จึงมุ่งเน้นนำเสนอบทบาทในการทำหน้าที่โค้ชเพื่อปลูกฝังจิตวิญญาณวัฒนธรรมการเรียนรู้ ลักษณะสำคัญของครูในการทำหน้าที่โค้ช กระบวนการปลูกฝังจิตวิญญาณวัฒนธรรมการเรียนรู้ภัยพิบัติธรรมชาติ ประเภทของภัยพิบัติธรรมชาติ การบริหารจัดการวัฒนธรรมการเรียนรู้ภัยพิบัติธรรมชาติ ขั้นตอนการโค้ชเพื่อปลูกฝังจิตวิญญาณวัฒนธรรมการเรียนรู้ เหล่านี้เป็นข้อมูลความรู้ในการเตรียมความพร้อมในการรับมือกับภัยพิบัติธรรมชาติตามศักยภาพ ความสามารถเฉพาะบุคคล ซึ่งการควบคุมกำกับตนเอง เมื่อตกอยู่ในภาวะฉุกเฉินได้อย่างมีประสิทธิภาพ ย่อมต้องผ่านการปลูกฝังความรู้ การฝึกฝนด้วยการลงมือปฏิบัติ กระทั่งเกิดเป็นพฤติกรรมหรือนิสัย จะช่วยให้บุคคลสามารถเผชิญสถานการณ์และเตรียมพร้อมรับมือกับภัยพิบัติธรรมชาติได้อย่างมีประสิทธิภาพ

คำสำคัญ: การโค้ช, จิตวิญญาณวัฒนธรรมการเรียนรู้, ภัยพิบัติธรรมชาติ

¹ อาจารย์, คณะครุศาสตร์, มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย

¹ Lecturer, Faculty of Education, Loei Rajabhat University

² รองศาสตราจารย์, ดร., คณะครุศาสตร์, มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย

² Assoc. Prof., Dr., Faculty of Education, Loei Rajabhat University

Abstract

Social changes lead to natural disasters that affect nature, economy, society, and the quality of life of people in all areas of society. Self-awareness of the impact of natural disasters, which leads to enhancing culture of learning about disaster crises, is the heart of coping with natural disaster crises that are likely to occur. Teachers are also important individuals with the society's expectation on this issue. This article focuses on presenting the roles of teachers on becoming coaches of cultivating a spirit of learning culture, important characteristics of teachers in coaching, the process of fostering a spirit of learning culture of natural disasters, types of natural disasters, management of a culture of learning about natural disasters, and steps of coaching to instill a spirit of learning culture. This knowledge and information is intended to prepare the individuals to cope with natural disasters according to their potentials and competencies. Effective self-control during emergency situations must be achieved by cultivating knowledge and hands-on practice until it becomes a behavior or habit, which enables individuals to confront with crises and effectively prepare for natural disasters.

Keywords: Coaching, Learning Culture Spirit, Natural Disasters

บทนำ

การเปลี่ยนแปลงบริบทสภาพภูมิอากาศของโลก กระทั่งนำมาซึ่งภัยพิบัติธรรมชาติรูปแบบต่าง ๆ นานาประเทศ รวมทั้งประเทศไทยก็ได้รับผลกระทบด้วยเช่นกัน โดยเฉพาะองค์กรทางการศึกษาก็ได้รับผลกระทบจากการเกิดภัยพิบัติธรรมชาติทั้งทางตรงและทางอ้อม ซึ่งแนวทางหรือวิธีการที่จะช่วยลดภาวะผลกระทบดังกล่าว คือ การยกระดับความรู้ ความเข้าใจในการเตรียมพร้อมรับมือกับภัยพิบัติธรรมชาติที่มีแนวโน้มรุนแรงมากขึ้น ด้วยเหตุนี้การบ่มเพาะให้ผู้เรียนมีความรู้ ความสามารถในการพัฒนาตนเองให้มีการตระหนักรู้ และมีความพร้อมรับมือกับวิกฤติการณ์ภัยพิบัติ จึงเป็นแนวทางที่สำคัญ ทั้งนี้การเรียนรู้ของมนุษย์มีองค์ประกอบสำคัญ ได้แก่ 1) แรงขับหรือความต้องการในการเรียนรู้ เมื่อไหร่ก็ตามหากมนุษย์เรามีความสนใจหรือต้องการการเรียนรู้เรื่องใดจะตั้งใจ ใส่ใจ และแสวงหาความรู้เรื่องนั้น ๆ ด้วยตนเอง โดยไม่ต้องรอคอยให้ใครบังคับหรือต้องเรียนรู้ตามเงื่อนไขของบุคคลอื่น ๆ 2) สิ่งเร้าหรือวัสดุที่กระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้ ซึ่งในการเรียนรู้จะมีวัสดุ คือ เหตุการณ์เข้ามากระตุ้นความรู้สึกในตัวบุคคลให้สามารถรับรู้ข้อมูล เนื้อหาสาระ สำหรับการเรียนรู้ของบุคคลที่อยู่ในวัยทำงาน สิ่งที่เป็นสิ่งเร้าหรือกระตุ้นมักจะเป็นปัญหา อุปสรรค และความปรารถนาในการพัฒนาตนเอง เป็นสิ่งเร้าให้ผู้เรียนเกิดพลังภายในเพื่อการเรียนรู้ 3) ปฏิกริยาตอบสนองเป็นการแสดงออกต่อการรับรู้หลังจากผู้เรียนได้รับรู้ข้อมูลหรือได้รับรู้เกี่ยวกับเนื้อหาสาระที่ได้เรียนรู้ ซึ่งอาจเป็นปฏิกริยาตอบสนองต่อสิ่งที่ได้เรียนรู้ เช่น การตอบคำถาม การทำแบบฝึกหัด เป็นต้น 4) การเสริมแรงหรือผลลัพธ์ที่คาดว่าจะได้รับจากการเรียนรู้

ซึ่งอาจเกิดขึ้นในระหว่างเรียนรู้ในชั้นเรียน โดยผู้สอนเป็นผู้เสริมแรงการเรียนรู้ เช่น รางวัล คำชม คะแนน เป็นต้น ในขณะเดียวกัน สำหรับผู้เรียนรู้ในระดับผู้ใหญ่ ผลลัพธ์หรือแรงเสริมอาจจะเป็นความสำเร็จที่จะได้รับเมื่อสิ้นสุดการศึกษา อบรม ในเรื่องนั้น ๆ

ปัจจุบันพฤติกรรมกรรมการเรียนรู้ของผู้เรียนเปลี่ยนตามความก้าวหน้าของสังคม เมื่อสังคมเปลี่ยนแปลงองค์ความรู้เปลี่ยน พฤติกรรมการเรียนรู้เปลี่ยน แหล่งเรียนรู้มีจำนวนเพิ่มมากขึ้น และสามารถเข้าถึงได้ง่ายขึ้น “ครู” ในฐานะเป็นบุคคลสำคัญในการเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้ ย่อมต้องเปลี่ยนแปลงบทบาทหน้าที่ของตนเองจากบทบาท “ครู” สู่การเป็น “โค้ช” ซึ่งเป็นบทบาทใหม่ของครูผู้สอนในศตวรรษที่ 21 “การโค้ช” กำเนิดขึ้นเป็นครั้งแรกในวงการกีฬานักการศึกษาแห่งมหาวิทยาลัย Harvard และนักเทนนิสชื่อ Timothy Gallwey ได้อธิบายว่า “เกมแห่งจิตใจ” หรือสภาวะภายในจิตใจของคนมีความสำคัญอย่างมาก “คู่ต่อสู้ที่อยู่ในหัวคุณเอง นั้นแหละที่น่ากลัวยิ่งกว่าคู่แข่งในสนามเสียอีก” แก่นแท้ของการโค้ช คือ การปลดปล่อยศักยภาพที่มีอยู่ในตัวคนออกมาเพื่อให้สามารถนำพาชีวิตสู่เป้าหมายที่ดีที่สุดของตนเอง หรือมองอีกแง่หนึ่งคือ การดึงเอาสิ่งที่มีอยู่ในตัวของคนเรามาใช้ให้เกิดประโยชน์ ส่วนคำว่าจิตวิญญาณมีการนิยามแตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับแต่ละบริบท สำหรับการศึกษา จิตวิญญาณ หมายถึง การมองกลับมาที่ชีวิตภายในด้วยความตระหนักรู้คุณค่าเอกลักษณ์ที่แท้จริงของตนเอง เพื่อขับเคลื่อนชีวิต ควบคุมความคิด ความเชื่อ อุดมการณ์ และพฤติกรรมให้สามารถดำเนินปฏิบัติงานตามเป้าหมายโดยมีความเชื่อ ความศรัทธาทางศาสนาเป็นกรอบยึดเหนี่ยว เมื่อบุคคลมองเห็นคุณค่าของชีวิตย่อมเกิดความเข้าใจความจริงของชีวิตและโลก จึงจะยอมรับการเปลี่ยนแปลงตนเองจากภายในสู่ภายนอก และก่อให้เกิดวัฒนธรรมการเรียนรู้ ซึ่งคำว่า วัฒนธรรมการเรียนรู้ หมายถึง แบบแผนวิถีชีวิตที่สัมพันธ์กับบริบททางสังคม และมีผลต่อการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของมนุษย์ทั้งด้านความคิด ความเชื่อ ค่านิยม ทักษะคติ ในขณะที่เทคโนโลยีก้าวหน้าแต่ทรัพยากรธรรมชาติอันเป็นขุมทรัพย์ในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ กำลังเสื่อมโทรมลงเรื่อย ๆ ดังนั้น การให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ภัยพิบัติธรรมชาติจะก่อให้เกิดภูมิคุ้มกันตนเองในการเอาตัวรอดเมื่อตกอยู่ในสถานการณ์วิกฤติ ซึ่งคำว่า ภัยพิบัติธรรมชาติ หมายถึง ภัยที่เกิดขึ้นอย่างรุนแรงและไม่เป็นปกติของสิ่งแวดล้อม ซึ่งเกิดขึ้นได้ตลอดเวลาตามธรรมชาติ หรือจากการกระทำของมนุษย์และส่งผลกระทบต่อ การดำเนินชีวิต

ด้วยเหตุนี้ การปลูกฝังให้ผู้เรียนเข้าใจ เข้าถึง พัฒนาตนเองจึงสำคัญยิ่ง เนื่องจากมนุษย์เรามีข้อเสียที่อาจรู้ตัวหรือไม่รู้ตัว คือ เรามักมองแต่สิ่งที่อยู่ภายนอก สนใจสิ่งที่มีอยู่ภายนอกมากกว่าสนใจตัวเอง หากเราขัดเกลาวิเคราะห์ตนเอง และเชื่อมั่นว่าสิ่งที่ตนเองมี คือ สิ่งที่ดีที่สุดและใช้สิ่งที่มีอยู่ต่อยอดชีวิตให้ดีที่สุด ในทางตรงกันข้าม หากเราละเลยหรือปล่อยให้ศักยภาพที่มีอยู่ในตัว ซึ่งเป็นความสามารถพิเศษที่ธรรมชาติให้เราติดตัวมาตั้งแต่เกิดจะค่อย ๆ หายไปโดยที่เราอาจไม่รู้ตัว ซึ่งอุปสรรคใหญ่หลวงที่ทำให้ศักยภาพค่อย ๆ หายไป คือ ความกลัว ความไม่มั่นใจ และการขาดความเชื่อมั่นในความสามารถของตนเอง ด้วยเหตุนี้ “การโค้ช” จึงถูกนำมาประยุกต์ใช้เพื่อช่วยแก้ไขปัญหาดังกล่าว ความไม่มั่นใจในความสามารถของบุคคล ด้วยการบริหารจัดการวิถีทางในการประพฤติปฏิบัติตน ด้วยวิธีการสร้างโปรแกรมความคิดใหม่เป็นการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนจากภายในสู่ภายนอกให้สามารถสร้างสัมพันธ์ที่ดีกับตนเองและคนอื่น ๆ

การโค้ชและการปลูกฝังจิตวิญญาณวัฒนธรรมการเรียนรู้วิถีวิถีปฏิบัติธรรมชาติ

มนุษย์อยากจะมีชีวิตที่ดี อยากสุขสบาย อยากประสบความสำเร็จ แต่มักไม่เคยถามตนเองว่าต้องทำอะไรบ้าง วิถีชีวิตของสังคมที่เป็นอยู่ทุกวัน ส่วนหนึ่งเริ่มจากจุดเล็ก ๆ ที่ทุก ๆ คนมักบอกตัวเองว่า “ไม่เป็นไร” ใคร ๆ เขาก็ทำกัน สิ่งเล็ก ๆ ค่อย ๆ สะสมและปลูกฝังลึกในจิตใจและค่อย ๆ ส่งต่อไปยังบุคคลอื่น ๆ ไม่เพียงแต่ทำร้ายสังคม แต่ยังทำร้ายตัวเอง เมื่อวิทยาศาสตร์พิสูจน์ไม่ได้ว่าวันที่ยั่งยืนล่มสลายไป ความดีและความชั่วที่ทำส่งผลต่อชีวิตหลังความตายอย่างไร การขาดคุณธรรมจริยธรรมที่เราต่างมองว่า “ไม่เป็นไร” ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ความคิด คำพูด และกลายเป็นจิตวิญญาณของแต่ละบุคคลในที่สุด ซึ่งวิธีการพัฒนาตนเองเพื่อเปลี่ยนจิตวิญญาณสอดคล้องกับคำว่า “การโค้ช” ซึ่งหมายถึง กระบวนการในการสื่อสารอันทรงพลังเพื่อกระตุ้นการคิดและพัฒนาวิธีคิดของผู้อื่น เพื่อให้บุคคลค้นพบและเข้าใจตนเอง ปลดปล่อยศักยภาพของตน นำไปสู่การพัฒนาความคิดและอารมณ์อย่างสร้างสรรค์ กระทั่งปลดปล่อยตนเองจากปัญหา บรรลุเป้าหมายที่กำหนด (ศิริรัตน์ ศิริวรรณ, 2561) ในขณะที่นักวิชาการชาวตะวันตก อธิบายว่า การโค้ช หมายถึง กระบวนการทำงานร่วมกันระหว่างผู้โค้ชและผู้ถูกโค้ช โดยผู้โค้ชทำหน้าที่ช่วยเหลือ ชวนคิด หรือปลดปล่อยบางอย่างในตัวของผู้ถูกโค้ชให้มีศักยภาพสูงขึ้น หรือประสบผลสำเร็จตามที่เขาต้องการ ผ่านวิธีการและเครื่องมือต่าง ๆ เพื่อให้ผู้ถูกโค้ชได้เรียนรู้ ตระหนักถึงคุณค่าของตนเองและเปลี่ยนแปลงตนเอง พัฒนาตนเองตามความถนัดความสามารถที่ค้นพบ (Stone, 2007) จากความหมายดังกล่าวสรุปได้ว่า การโค้ช หมายถึง การสื่อสารและการกระตุ้นให้เกิดกระบวนการคิด ผลักดันให้ผู้ถูกโค้ชดึงศักยภาพของตนเองออกมา กระทั่งค้นพบความสามารถ ความถนัด และเกิดแรงบันดาลใจในการนำเอาศักยภาพที่อยู่ภายในและความรู้มาใช้ในการพัฒนาตนเองอย่างสูงสุด ด้วยการมองกลับเข้ามาภายในเพื่อค้นหาเอกลักษณ์ที่แท้จริงของตน

มนุษย์เราโดยส่วนใหญ่ต่างใช้ชีวิตกระทั่งลืมไปว่าคนเรามีชีวิตแค่ชั่วคราว ชีวิตคนเราไม่แน่นอน หากแต่ความตาย คือ สิ่งที่ไม่แน่นอน การมีจิตวิญญาณแห่งการเรียนรู้ที่ดี ต้องอาศัยคุณธรรมจริยธรรมเป็นองค์ประกอบพื้นฐานจึงจะสามารถยกระดับจิตวิญญาณให้สูงขึ้นได้ ด้วยกระบวนการมองย้อนกลับมาที่ชีวิตภายในด้วยวิธีการหาคำตอบให้ตนเองว่า 1) เราคือใคร 2) คุณค่าที่แท้จริงของตนเองคืออะไร 3) อะไรคือสิ่งที่มีความหมายสำหรับชีวิต 4) เป้าหมายของชีวิตคืออะไร 5) เกิดมาเพื่อทำอะไรให้โลกนี้ ซึ่งนักวิชาการให้ความหมายของ จิตวิญญาณ ว่าหมายถึง ความรู้สึก ความเชื่อ ทศนคติ ที่มีองค์ประกอบของร่างกาย จิตใจ ทำงานประสานกันและกัน เพื่อให้บรรลุเป้าหมายของชีวิต การที่คนเราสามารถแยกแยะ ความดี ความชั่วได้ เกี่ยวโยงกับความตระหนักรู้ พฤติกรรมเป็นการดำเนินชีวิตอย่างสมดุล หากนำเอาเนื้อแท้ของจิตใจ มาใช้ในชีวิตประจำวันการดำเนินชีวิตจะมีแต่สิ่งดีงาม (ศุภลักษณ์ ทัดศรี และ อารยา พรายแย้ม, 2554) นอกจากนี้ ชนิกันต์ เสียงเย็น และรัตติกรณ์ จงวิศาล (2557) ได้ให้ความหมายของจิตวิญญาณว่า จิตวิญญาณเป็นคำศัพท์ที่พบว่ามี ความแตกต่างกันตามวัฒนธรรม ศาสนา ภาษาและประวัติศาสตร์อย่างไรก็ตามมีลักษณะร่วมกันบางประการ และมีความแตกต่างกันไปตามภาษาและวัฒนธรรม รวมทั้งพบความคล้ายคลึงสอดคล้องกันอยู่ในความต่างเหล่านั้น เรื่องจิตวิญญาณเป็นกระแสความคิดที่มีมาอย่างต่อเนื่องตามประวัติศาสตร์ของมนุษย์ โดยมี

จุดสูงสุดของความรู้ที่ให้ความสำคัญกับมิติทางจิตวิญญาณ คือ ศาสนธรรมต่าง ๆ ส่วนวลินิกา ฉลากบาง (2559) อธิบายว่า จิตวิญญาณความเป็นครู หมายถึง จิตสำนึกตามกรอบคุณธรรมจริยธรรมซึ่งทำให้เกิดการใฝ่รู้ ค้นหา สร้างสรรค์ ถ่ายทอด ปลุกฝัง และเป็นแบบอย่างที่ดีทั้งของศิษย์ เพื่อนร่วมงานและคนในสังคม สำหรับมุมมองของจุมพล พูลภัทรชีวิน (2546) ให้ความหมายของจิตวิญญาณครู หมายถึง จิตสำนึก ความคิด ทศนคติ พฤติกรรมการแสดงออกที่ดี ลุ่มลึกสงบเย็น ตามกรอบของจริยธรรม คุณธรรม ค่านิยม จาริตประเพณี วัฒนธรรม และความคาดหวังของสังคมอันเป็นองค์รวม ธาตุแท้ของบุคคลผู้ใฝ่รู้ ค้นหา สร้างสรรค์ ถ่ายทอด ปลุกฝัง และเป็นแบบอย่างที่ดีของสังคม มีขึ้นได้ในทุกคน ซึ่งสรุปได้ว่า จิตวิญญาณ หมายถึง พลังแอบแฝงที่ใช้ในการขับเคลื่อนชีวิตให้มีความตระหนักรู้ ควบคุม ความคิด ความเชื่อ อุดมการณ์ และพฤติกรรมให้สามารถปฏิบัติหน้าที่ และดำรงชีวิตท่ามกลางสถานการณ์ต่าง ๆ ตามกรอบคุณธรรม จริยธรรม ค่านิยม จาริตประเพณี วัฒนธรรมของสังคม โดยมุ่งหวังให้ชีวิตทั้งร่างกาย จิตใจ และสติปัญญาบรรลุเป้าหมายของการมีชีวิต

ปรัชญาแนวคิดเกี่ยวกับการโค้ช

แนวคิดเกี่ยวกับการโค้ช (Coach) มุ่งส่งเสริมให้เกิดกระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาตนเอง มิใช่เป็นการตรวจสอบพฤติกรรมของผู้เรียน หากแต่เป็นการประเมินศักยภาพของผู้เรียน เพื่อปรับปรุงพัฒนาผู้เรียนให้สามารถค้นหาตนเองจากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การทำหน้าที่เป็นกระจกสะท้อนผลให้ผู้เรียนเรียนรู้ด้วยการนำตนเอง (Self-Directed Learning) โดยผู้โค้ชจำเป็นต้องมีคุณลักษณะที่สำคัญในด้านของการเป็นกัลยาณมิตร ทั้งนี้ผลลัพธ์ของการโค้ช ผู้เรียนและผู้โค้ชควรได้รับความสุข ความสบายใจ และมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น ซึ่งก่อนเริ่มการโค้ชผู้ที่ทำหน้าที่เป็นโค้ชควรทำความเข้าใจธรรมชาติของผู้เรียน (Whitmore, 2009)

ธรรมชาติของผู้เรียน

ตั้งแต่อดีตกระทั่งปัจจุบัน อาจมีบางคนตั้งคำถามในใจว่า ทำไมคนเราจึงแตกต่างกัน ทำไมบางคนเรียนรู้เร็ว ฉลาด บางคนทำอะไรได้อย่างรวดเร็ว ความแตกต่างเหล่านี้เปลี่ยนแปลงได้หรือไม่ ผู้เชี่ยวชาญด้านการศึกษา นักจิตวิทยาชี้ให้เห็นถึงความแตกต่างของมนุษย์ว่า มาจากภูมิหลัง ประสบการณ์ การอบรมสั่งสอน และสภาพแวดล้อม ซึ่งธรรมชาติของมนุษย์มีความต้องการสิ่งต่าง ๆ มากมาย และมีสิ่งที่ต้องการเหมือน ๆ กัน ได้แก่

1. การเป็นคนสำคัญ การทำให้นักเรียนรู้สึกว่าตนเองมีความสำคัญ โดยการเปิดโอกาสให้นักเรียนมีส่วนร่วมในทุกกิจกรรมทั้งในห้องเรียนและนอกห้องเรียน
2. การต้องการยอมรับหรือยกย่อง ครูจำเป็นต้องเสริมแรงผู้เรียนและการทำให้ผู้เรียนยอมรับในความรู้ ความสามารถ โดยการกระตุ้นให้เกิดการยอมรับในศักยภาพและความสามารถของตนเอง
3. ผู้เรียนทุกคนต้องการความรัก การช่วยให้ผู้เรียนเกิดกระบวนการเรียนรู้ สนใจเรียนรู้ ควรเริ่มต้นจากความรัก ความเมตตาที่ครูมอบให้ เพราะการให้ในสิ่งที่รัก รักในสิ่งที่ทำจะนำมาสู่ความสำเร็จในชีวิต
4. มนุษย์ทุกคนอยากสุขสบายอยากพัฒนาตนเอง ให้เก่งเหมือน ๆ คนอื่น ๆ แต่ติดที่ “ขี้เกียจ” และต้องการคนที่ขี้เกียจเหมือน ๆ เขาหรือขี้เกียจมากกว่าเขา เพื่อที่เขาจะอุ่นใจ

5. ผู้เรียนทุกคนมีศักยภาพ ความสามารถแตกต่างกัน มีจุดอ่อน จุดแข็ง และมีความดี และความไม่ดี อยู่ในตัวเท่า ๆ กัน บางคนดีมากกว่าหรือไม่ดีมากกว่า สิ่งเหล่านี้ คือ ธรรมชาติของมนุษย์ คนเราทุกคนทำผิด ด้วยกันทุกคน ไม่มีใครไม่เคยทำผิด เมื่อเข้าใจธรรมชาติของผู้เรียนจะช่วยให้ครูทำหน้าที่โค้ชได้มีประสิทธิภาพ

ลักษณะสำคัญของครูในการเป็นโค้ชปลูกฝังจิตวิญญาณวัฒนธรรมการเรียนรู้

การเปลี่ยนสถานะภาพบทบาทครูสู่การเป็นโค้ช ด้วยการทำหน้าที่ให้แนวคิดแก่ผู้เรียนรู้จักวิธีการเรียนรู้ การเอาชนะใจตนเอง การโค้ชจึงมีลักษณะสำคัญ ได้แก่ การช่วยให้ผู้เรียนก้าวจากสิ่งที่เผชิญอยู่ ดังนั้นทั้งผู้โค้ช และผู้ถูกโค้ชต้องใช้เวลาในการฝึกฝน ซึ่ง Alfred Binet ได้คิดแบบทดสอบไอคิวได้พิสูจน์จนพบว่า การศึกษา และการฝึกฝนสามารถสร้างความเปลี่ยนแปลงพื้นฐานในเรื่องความฉลาดได้ เนื่องจากความสำเร็จของการเรียนรู้ อยู่ที่โลก 2 ใบ คือ คนที่เรียนรู้และคนที่ไม่ยอมเรียนรู้ จุดมุ่งหมายสำคัญของการโค้ช คือ กระตุ้นให้ผู้เรียน ก้าวออกจาก Comfort Zone ที่เผชิญอยู่โดยการเปลี่ยนกรอบความคิด หรือ “Growth Mindset” การกระทำ ที่เป็นอยู่ในปัจจุบันของผู้เรียนเป็นผลมาจากอดีตโดยมีตัวแบบสำหรับการรับรู้ ได้แก่ ตัวแบบ 3Ps ประกอบด้วย Project (ชิ้นงาน) Person (ตัวบุคคล) และ Pattern of Behavior (แบบแผนพฤติกรรม) (ศิริรัตน์ ศิริวรรณ, 2561) การช่วยให้ผู้เรียนมองเห็นอนาคตที่อยากจะเป็น ด้วยการให้ผู้เรียนเข้าใจแนวโน้ม สิ่งที่จะเกิดขึ้น กระบวนการนี้เรียกว่า Performance Coaching Model โดยมีองค์ประกอบที่สำคัญ ได้แก่ 3F แต่จากประสบการณ์และการเปลี่ยนแปลงทางสังคม พบว่า 3F ไม่เพียงพออีกต่อไปควรเพิ่มเป็น 4F ดังนี้

1. Facts สำนวตรวจสอบสิ่งที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน เป็นการตั้งคำถามสอบถามนักเรียนเพื่อให้ผู้เรียน ได้ทบทวนตัวเองด้วยคำถาม Who When Why Where What How และ I คือสิ่งที่ได้
2. Feelings ความรู้สึกต่อสิ่งที่เกิดขึ้น มีความคิดเห็นอย่างไรต่อสิ่งที่กำลังเผชิญอยู่สิ่งที่ได้เรียนรู้ หรือบทเรียนที่ได้จากสิ่งที่เกิดขึ้นกับตนเองหรือเหตุการณ์ที่รับรู้ ซึ่งบางครั้งเรียกว่าประสบการณ์
3. Future วิเคราะห์โดยการตั้งคำถามว่า หากเกิดเหตุการณ์ ปัญหา และอุปสรรคเกิดขึ้นอีกในอนาคต จะมีวิธีการเผชิญกับปัญหาและอุปสรรคได้อย่างไร ให้แตกต่างจากวิธีเดิมหรือพฤติกรรม จะมีการวางแผนป้องกัน หรือสร้างภูมิคุ้มกันอย่างไรให้กับตนเอง
4. Focus การมุ่งมั่นจดจ่อในสิ่งที่เราต้องการและมีความสำคัญจริง ๆ เหมาะสมกับตัวเอง เป็นการสื่อสาร ผ่านการคิดสู่จิตใจจะช่วยให้ทำงานได้เก่งขึ้น ชัดเจนขึ้น ทำให้ดีและนำไปสู่ผลสำเร็จ ตลอดจนก่อให้เกิด ความเชี่ยวชาญในที่สุด

การโค้ชเกี่ยวข้องกับอดีต ปัจจุบัน และอนาคต ซึ่งมีลักษณะสำคัญ ได้แก่ 1) การใช้ความรู้ 2) การบ่มเพาะ 3) สะท้อนสิ่งที่สะสมในจิตใจตั้งแต่อดีต ปัจจุบัน และอนาคต 4) วิธีการดำเนินชีวิต (พฤติกรรม) 5) ความสัมพันธ์ระหว่าง อดีต ปัจจุบัน และอนาคต 6) การแก้ปัญหาและการปรับตัว กระบวนการโค้ช เป็นการกระตุ้นให้ผู้เรียนดึงศักยภาพออกมาใช้พัฒนาตนเอง ค้นหาตนเอง กระตุ้นเสริมให้ผู้เรียนปรารถนาเรียนรู้ และพร้อมก้าวออกจาก Comfort Zone ที่เผชิญอยู่ ซึ่งสหพันธ์การโค้ชนานาชาติ หรือ ICF ได้เสนอแนวคิด

เกี่ยวกับสมรรถนะของผู้ทำหน้าที่โค้ช ประกอบด้วย 4 สมรรถนะหลัก ได้แก่ ด้านที่ 1 การวางพื้นฐานการโค้ช (Setting the Foundation) ด้านที่ 2 การสร้างความสัมพันธ์ (Co-Creating the Relationship) ด้านที่ 3 การสื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพ (Communicating Effectively) ด้านที่ 4 การอำนวยความสะดวกให้เกิดการเรียนรู้และได้ผลลัพธ์ (Facilitating Learning and Results) เนื่องจากมีความเชื่อว่านักโค้ชที่มีสมรรถนะดังกล่าว จะทำหน้าที่บ่มเพาะพัฒนาผู้รับการโค้ชได้อย่างมีประสิทธิภาพ (International Coaching Federation, 2019)

กระบวนการปลูกฝังจิตวิญญาณวัฒนธรรมการเรียนรู้วิถีวิถีปฏิบัติธรรมชาติ

วัฒนธรรมเป็นผลงานทางความรู้ ความเชื่อ ศิลปะ ภาษา จริยธรรม ประเพณี กฎหมาย ตลอดจนแบบแผนการดำเนินชีวิตของมนุษย์ มีลักษณะเป็นรูปธรรมและนามธรรม ที่เกิดจากการปรับตัวของมนุษย์ตามบริบทสภาพแวดล้อมที่มนุษย์อยู่อาศัยและส่งต่อโดยผ่านกระบวนการเรียนรู้จากรุ่นสู่รุ่น หากพิจารณาจากรูปศัพท์คำว่า “วัฒนธรรม” มาจากคำ 2 คำ คือ “วัฒน” กับ “ธรรม” ซึ่งคำว่า “วัฒน” หรือ “พัฒน์” หมายถึง ความเจริญงอกงามหรือทำให้เจริญขึ้นดีขึ้น ส่วนคำว่า “ธรรม” หมายถึง คุณงามความดี สรุปได้ว่า วัฒนธรรม หมายถึง แบบแผนวิถีชีวิตหรือพฤติกรรมที่ฝังแน่นสัมพันธ์กับบริบททางสังคม สำหรับการเรียนรู้ หมายถึง การเปลี่ยนแปลงความคิดพฤติกรรมของมนุษย์หลังผ่านกระบวนการเรียนรู้ จากสิ่งที่ไม่ได้มาก่อน กระทั่งสามารถทำได้และมีลักษณะที่ค่อนข้างถาวร ดังนั้น วัฒนธรรมการเรียนรู้ หมายถึง การปลูกฝังกระบวนการเรียนรู้แบบแผนวิถีชีวิตที่สัมพันธ์กับสภาพบริบททางสังคมที่เปลี่ยนแปลง ซึ่งมีผลต่อการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมมนุษย์ที่ดีขึ้นทั้งด้านความคิด ความเชื่อ ค่านิยม ทักษะ การสร้างวัฒนธรรมการเรียนรู้วิถีธรรมชาติเป็นสิ่งที่มีความสำคัญ เนื่องจากวิถีปฏิบัติธรรมชาติถือเป็นปรากฏการณ์ที่สร้างความเสียหายและส่งผลกระทบต่อชีวิตมนุษย์แต่เดิมนั้นมนุษย์เรียนรู้ในการรับมือกับภัยคุกคามผ่านการลองผิดลองถูกตามยุคสมัย นับแต่วิวัฒนาการปรับเปลี่ยนสายพันธุ์จากการเป็นลิงไม่มีหาง เป็นจุดเริ่มต้นของการเกิดกระบวนการการเรียนรู้ในการรับมือภัยธรรมชาติ ไม่ว่าจะเป็นความสามารถในการใช้ไฟ การสร้างเครื่องนุ่งห่ม การสร้างวัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ ไปจนถึงพัฒนาการทางภาษา ปัจจุบันมนุษย์มีกระบวนการเรียนรู้เพื่อรับมือภัยพิบัติทางธรรมชาติ กระทั่งกลายเป็นวัฒนธรรมของกลุ่มคนได้ในแต่ละพื้นที่รูปแบบต่าง ๆ เช่น การออกแบบที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม ลักษณะสถาปัตยกรรม สิ่งปลูกสร้างที่มีความสอดคล้องกับสภาพอากาศและภัยพิบัติที่เกิดขึ้น กระทั่งการเรียนรู้จากธรรมชาติในการคาดคะเนล่วงหน้าเมื่อจะเกิดภัยพิบัติธรรมชาติลักษณะต่าง ๆ ท่ามกลางความก้าวหน้าของวิทยาการและเทคโนโลยีที่ทันสมัย กระทั่งสามารถผลิตสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ที่มนุษย์ต้องการ และการเพิ่มขึ้นของประชากรโลก นำมาซึ่งการทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างรวดเร็ว สารเคมีและแก๊สพิษจำนวนมาก เป็นปัจจัยให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของสภาพอากาศโลก และการเกิดขึ้นของภัยธรรมชาติจำนวนบ่อยครั้ง แต่ละครั้งทวีความรุนแรงเพิ่มมากขึ้น เปรียบเสมือนธรรมชาติกำลังเตือนสติให้มนุษย์ทุกคนรู้ว่าแม้มนุษย์จะมีความรู้ สติปัญญาและความสามารถมากเพียงใด ก็ไม่อาจเอาชนะธรรมชาติได้ หากถามว่าคนในสังคม

ยุคหลังสมัยใหม่ มีความรู้ความเข้าใจเรื่องภัยพิบัติธรรมชาติมากขึ้นน้อยแค่ไหน และมีภูมิคุ้มกันต่อสภาพความเสียหาย ผลกระทบทั้งทรัพย์สินอย่างไร คำตอบจะเป็นข้อมูลให้ทราบถึงระดับความรู้และภูมิคุ้มกันของคนในสังคม

จากรากศัพท์คำว่า “ภัยพิบัติธรรมชาติ” ตรงกับภาษาอังกฤษว่า “Disaster” หมายถึง ภัยที่เกิดขึ้นอย่างรุนแรงและไม่เป็นปกติของสิ่งแวดล้อม ซึ่งสามารถเกิดขึ้นได้ตลอดเวลาโดยธรรมชาติหรือจากการกระทำของมนุษย์ และส่งผลกระทบต่อการดำเนินชีวิตทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคมและต่อชีวิต ลักษณะสำคัญของภัยพิบัติธรรมชาติ คือ เป็นภัยที่เกิดขึ้นมาอย่างยาวนาน มีทั้งภัยพิบัติที่สามารถคาดคะเนการเกิดขึ้นได้ และบางประเภทก็ไม่สามารถคาดเดาล่วงหน้าได้ ภัยพิบัติบางประเภทเกิดขึ้นต่อเนื่องยาวนาน บางประเภทเกิดขึ้นและหายไปอย่างรวดเร็ว ภัยพิบัติทางธรรมชาติส่วนใหญ่ก่อให้เกิดผลกระทบเป็นบริเวณกว้าง สร้างความเสียหายต่อชีวิตและทรัพย์สินของมนุษย์ กรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย (2557) ได้จำแนกประเภทของภัยพิบัติธรรมชาติไว้ ดังนี้

1. อุทกภัย ภัยธรรมชาติที่เกิดจากการมีฝนตกหนัก ส่งผลให้เกิดผลกระทบด้านมูลค่าและเสียหาย การเกิดอุทกภัยครั้งใหญ่ในปี พ.ศ. 2554 เป็นตัวอย่างที่ชัดเจนที่สุดของภัยพิบัติทางธรรมชาติที่ก่อให้เกิดความเสียหายรุนแรงทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม

2. วาตภัย ภัยธรรมชาติที่เกิดจากพายุลมแรงและรวดเร็ว เช่น พายุไต้ฝุ่น พายุโซนร้อน อาจเกิดขึ้นทั้งบนบกและในทะเล การเกิดพายุล้วนส่งผลกระทบต่อสภาพอากาศในระดับกว้าง โดยเฉพาะผลกระทบที่เกิดขึ้นตามมาหลังจากการเกิดวาตภัย

3. ดินโคลนถล่ม ภัยพิบัติธรรมชาติที่เกิดจากการเคลื่อนตัวของดินหรือหิน ภายหลังฝนตกหนัก ดินชุ่มน้ำ กระทั่งน้ำหนักของมวลดินเพิ่มมากขึ้นและไหลลงมาตามทางลาดเชิงเขาสู่พื้นด้านล่าง เกิดขึ้นบ่อยในพื้นที่ลาดชัน ที่มีพืชปกคลุมหน้าดินน้อย และอีกสาเหตุหนึ่งมาจากการปรับภูมิทัศน์พื้นที่เพื่อสร้างสิ่งปลูกสร้างต่าง ๆ เช่น โรงแรม ชุมชน และสถานที่ราชการ โดยไม่คำนึงถึงผลกระทบที่จะเกิดขึ้นกับบริบทสภาพพื้นที่

4. ดินแห้ง ภัยพิบัติอันเกิดจากน้ำใต้ดินแห้งแล้ง เป็นระยะเวลานาน อันเป็นผลมาจากฝนไม่ตกตามฤดูกาล เป็นภัยพิบัติที่ไม่สามารถควบคุมได้ การเกิดดินแห้งจากภัยแล้งส่งผลโดยตรงกับกิจกรรมทางเศรษฐกิจของมนุษย์ โดยเฉพาะประเทศที่พึ่งพารายได้จากการเกษตร

5. คลื่นสึนามิ คลื่นใต้น้ำขนาดใหญ่ ที่เกิดจากการแผ่นดินไหวหรือการเคลื่อนตัวของผิวโลกใต้น้ำ ซึ่งสามารถเคลื่อนที่ได้อย่างรวดเร็วและรุนแรงมหาศาล องค์ความรู้และประสบการณ์ การรับมือต่อภัยพิบัติของคนไทยยังมีไม่มาก ผลที่ตามมาคือความเสียหายต่อชีวิตและทรัพย์สินที่ร้ายแรงจนกลายเป็นโศกนาฏกรรมที่คนไทยต่างรับรู้

6. ภัยหนาว เป็นภัยพิบัติที่เกิดจากสภาพอากาศที่หนาวจัด ซึ่งอาจต่ำกว่า 15 องศา และลดต่ำลงอย่างต่อเนื่องยาวนาน กระทั่งมนุษย์ไม่สามารถอดทนต่อสภาพอากาศได้ ถึงแม้ว่าประเทศไทยจะไม่ใช่ว่าประเทศที่อยู่ในเขตอบอุ่นหรือเขตหนาว แต่ก็จำเป็นที่จะต้องมีการเตรียมการรับมือต่อสภาพอากาศหนาว

7. อัคคีภัย อันตรายที่เกิดจากไฟที่ไม่อาจควบคุมได้ กระทบส่งผลกระทบต่อประชาชน ชุมชน ในรูปแบบของคว้นพิษ ฝุ่นละออง เชื้อเพลิงลุกไหม้อย่างต่อเนื่อง เช่น ไฟป่า ประกอบกับกิจกรรมทางการเกษตรของเกษตรกรมีการเผาป่าและใช้ไฟกำจัดวัชพืชทำให้ในหลาย ๆ ครั้งเกิดการเผาไหม้ลุกลามกลายเป็นไฟไหม้ป่าในที่สุด

8. ภัยอาคารถล่ม เกิดจากการถล่มของอาคารสูง อาจจากผลของการออกแบบโครงสร้างตึกหรือเกิดจากการชำรุดของตัวอาคาร สาเหตุส่วนใหญ่มักมาจากการต่อเติมอาคารทำให้สมดุลอาคารเสียหายรับน้ำหนักไม่ไหว การเกิดอาคารถล่มในบางครั้งอาจลุกลามไปกระทบกับอาคารที่อยู่อาศัยข้างเคียงเกิดความเสียหายลุกลามเป็นวงกว้าง

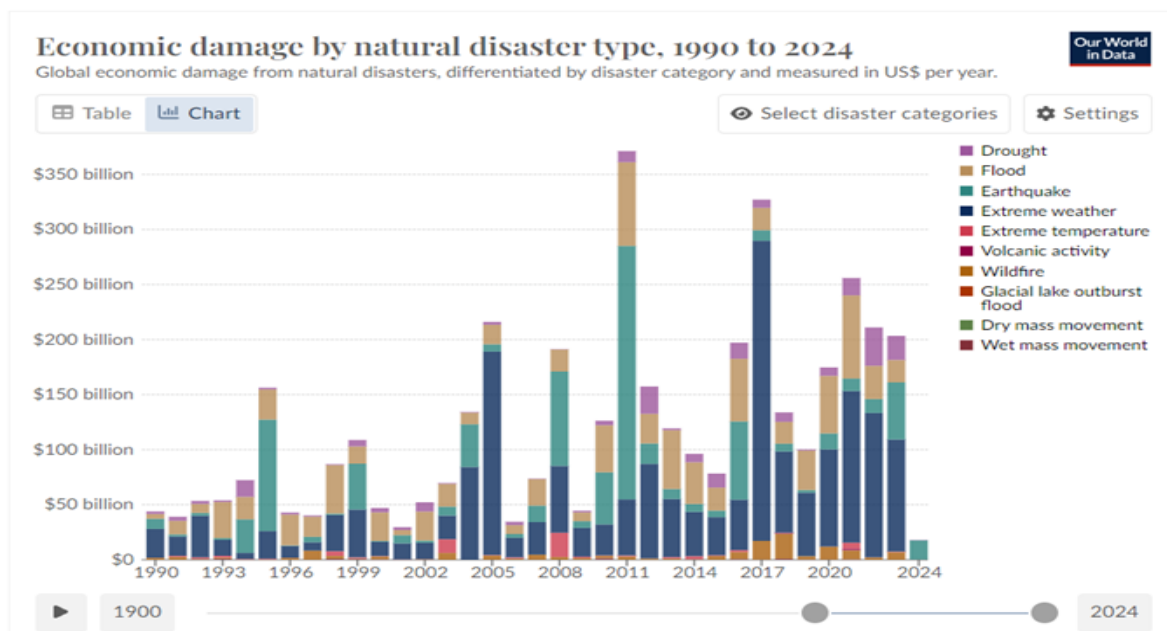
ในมุมมองของนักวิชาการตะวันตกชื่อ Smith & Petley (2009) ได้จำแนกภัยพิบัติไว้ 3 ประเภท ได้แก่

1. ภัยพิบัติธรรมชาติ (Natural Hazards) หมายถึง เหตุการณ์ทางธรรมชาติ ทางธรณี ฟิสิกส์ ชีววิทยา ที่ส่งผลกระทบต่องิวิชีวิต สิ่งแวดล้อม เช่น อุทกภัย วาตภัย แผ่นดินไหว ภูเขาไฟ และคลื่นยักษ์

2. ภัยพิบัติทางเทคโนโลยี (Technological Hazards) หมายถึง ความเสียหายอันเกิดจากความก้าวหน้าของเทคโนโลยี เช่น ระบบควบคุมพลังงานโรงงานอุตสาหกรรม ตลอดจนการเกิดกระแสไฟฟ้าไหม้สารเคมี เป็นต้น

3. ภัยพิบัติในบริบทใหม่ (New Context Hazards) หมายถึง ภัยอันเกิดจากความตึงเครียดของสังคมโลก อันเป็นผลจากการขยายความเป็นเมือง และทรัพยากรธรรมชาติที่มีจำนวนน้อยลง สวนทางกับจำนวนการเพิ่มขึ้นของทรัพยากรมนุษย์ อันเป็นเหตุให้เกิดการก่อการร้ายของอาชญากรข้ามชาติ มิจฉาชีพ และการทุจริตข้ามชาติ เป็นต้น

ภัยพิบัติธรรมชาติมีแนวโน้มรุนแรงเพิ่มมากขึ้น ประเทศที่มีลักษณะภูมิอากาศที่มีสภาพอากาศฝนสลับแล้งหรือที่รู้จักกันว่า “ภูมิอากาศแบบสะวันนา” ซึ่งเป็นลักษณะของภูมิอากาศในหนึ่งปีจะมีฤดูแล้งสลับกับฤดูฝน ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดเจน คือ ประเทศไทยจะมีฤดูแล้งนานติดต่อกัน 5 – 6 เดือน และฤดูฝนก็จะยาวนานใกล้เคียงกัน ด้วยเหตุนี้ ประเทศไทยจึงมักประสบกับภัยพิบัติ น้ำท่วม ดินโคลนถล่ม ฝนแล้ง ไฟป่า และหมอกควันเป็นประจำทุกปี ทั้งนี้ EM-DAT (2024) ได้สรุปความเสียหายที่เกิดจากภัยพิบัติทางธรรมชาติประเภทต่าง ๆ ตั้งแต่ปี ค.ศ. 1990 หรือเกือบ 40 ปีที่ผ่านมา จะเห็นได้ว่ามูลค่าความเสียหายมีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ ดังภาพที่ 1 ด้วยเหตุนี้การเรียนรู้เพื่อรับมือกับภัยพิบัติจึงมีความจำเป็นและสำคัญ

ภาพที่ 1 ความเสียหายทางเศรษฐกิจจากภัยพิบัติทางธรรมชาติระหว่างปี ค.ศ. 1900 ถึง ค.ศ. 2024

ที่มา : EM-DAT: The International Disaster Database, Centre for Research on the Epidemiology of Disasters (CRED), Université catholique de Louvain/ (EM-DAT, 2024)

แต่เดิมนั้น นักสังคมวิทยาสนใจศึกษาผลกระทบของภัยพิบัติธรรมชาติหลังสิ้นสุดการเกิดภัยพิบัติธรรมชาติ ต่อมาในสังคมยุคหลังสมัยใหม่ต่างหันมาให้ความสนใจกับการเตรียมพร้อมต่อการรับมือ การป้องกัน การบูรณาการดูแลรักษา โดยมีการจำแนกระยะเวลาเกี่ยวกับการประสบภัยพิบัติธรรมชาติไว้ 3 ระยะ ได้แก่ 1) ระยะก่อนเกิดภัยพิบัติ 2) ระยะระหว่างเกิดผลกระทบ 3) ระยะหลังผลกระทบ ซึ่งแต่ละระยะจำเป็นต้องสร้างกระบวนการเรียนรู้ ให้กลายเป็นวิถีชีวิตของการรับมือกับภัยพิบัติที่อาจเกิดขึ้นได้ตลอดเวลา หากขาดการส่งเสริมให้เกิดความตระหนักรู้ต่อผลกระทบจากภัยพิบัติธรรมชาติ การเกิดปัญหาและการละเลยต่อภัยพิบัติธรรมชาติอาจเพิ่มมากขึ้น ดังคำกล่าวที่ว่า “ธรรมชาติอยู่ได้ถ้าไม่มีมนุษย์ แต่มนุษย์เราอยู่ไม่ได้หากไร้ซึ่งธรรมชาติ” ด้วยเหตุผลดังกล่าว จึงจำเป็นต้องอย่างยิ่งที่ต้องมีการบ่มเพาะวัฒนธรรมการเรียนรู้ เพื่อรับมือกับวิกฤติภัยธรรมชาติ ซึ่งการบ่มเพาะวัฒนธรรมการเรียนรู้สอดคล้องกับการเรียนรู้ทางสังคมของ (Bandura, 2004) ซึ่งอธิบายว่าการเรียนรู้ทางสังคมเกิดจากปฏิสัมพันธ์ระหว่าง 3 องค์ประกอบ ได้แก่ (1) พฤติกรรม (Behavior) (2) ปัจจัยส่วนบุคคล (Personal) และ (3) สิ่งแวดล้อม (Environmental) ตามองค์ประกอบ การเรียนรู้ ทั้ง 3 องค์ประกอบนั้น จะประสบความสำเร็จได้ จำเป็นต้องมีข้อกำหนด 4 ประการ ได้แก่

1. การเอาใจใส่ (Attention) หากผู้เรียนมีความใส่ใจ สนใจจดจ่ออยู่กับตัวแบบ ซึ่งอาจเป็นตัวแบบเสมือนจริงหรือตัวแบบที่เป็นสัญลักษณ์ กระบวนการสนใจใส่ใจ ด้วยความตั้งใจอย่างมีสติและสมาธิ จะเป็นตัวกำหนดความแม่นยำในการรับรู้ เรียนรู้ผ่านประสาทสัมผัส

2. การจดจำ (Retention) การเก็บรักษาข้อมูล ซึ่งการรักษาข้อมูลได้อย่างแม่นยำ ผู้เรียนจะแปลข้อมูลจากตัวแบบ หรือต่อการเรียนรู้ที่รับรู้ผ่านประสาทสัมผัสในรูปแบบสัญลักษณ์ ทั้งนี้การให้ง่ายต่อการจดจำ และเพิ่มพูนทักษะทางปัญญา จำเป็นต้องมีการซักซ้อมก่อนการกระทำจริง

3. การแสดงออก (Production) การแสดงออก คือ การนำสิ่งที่จดจำได้มากระทำหรือแสดงออก ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความสามารถทางกาย และพฤติกรรมย่อยต่าง ๆ ที่ส่งผลให้สามารถแสดงพฤติกรรมออกมาตามตัวแบบได้อย่างดี

4. การจูงใจ (Motivation) เมื่อผู้เรียนได้รับรู้ เรียนรู้ จะนำไปประยุกต์ใช้หรือไม่ ขึ้นอยู่กับแรงจูงใจที่กระตุ้นให้ผู้เรียนรู้เมื่อตั้งใจเรียนรู้จะได้ประโยชน์อะไร ด้วยเหตุที่ผู้สอนจำเป็นต้องจูงใจการเรียนรู้ด้วยรางวัล คำชม ตลอดจนแบบอย่างบุคคลแบบที่เป็นผลจากการลงมือกระทำด้วยตนเองเมื่อได้รับความรู้แล้ว

การบริหารจัดการวัฒนธรรมการเรียนรู้ภัยพิบัติธรรมชาติ

การบริหารจัดการการเรียนรู้ หมายถึง การวางแผนกำหนดหลักการดำเนินการและปฏิบัติการเกี่ยวกับสถานการณ์ โดยมุ่งลดผลกระทบที่เกิดขึ้นจากภัยพิบัติธรรมชาติ และฟื้นฟูโครงสร้างทางสังคมให้กลับคืนสู่สภาพเดิมโดยเร็ว สำหรับการเตรียมความพร้อมรับมือภัยพิบัติธรรมชาติ หมายถึง การเตรียมการล่วงหน้าเพื่อเพิ่มความรู้ ความสามารถ ทักษะให้เกิดกับบุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กร หน่วยงานต่าง ๆ ในการเผชิญกับสถานการณ์ที่ไม่ปกติหรือภาวะวิกฤติต่าง ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อลดความเสียหายหรือผลกระทบที่เกิดขึ้น ซึ่งการเตรียมความพร้อมรับมือกับภัยพิบัติธรรมชาติ เป็นแนวทางในการช่วยให้มนุษยยุคสังคมหลังสมัยใหม่อยู่รอดจากการเปลี่ยนแปลงสภาพอากาศที่เพิ่มขึ้นรุนแรงขึ้น สำหรับตัวอย่างของต่างประเทศที่มีการเตรียมความพร้อมรับมือกับภัยพิบัติธรรมชาติ ได้แก่ ประเทศญี่ปุ่น โดยใช้การศึกษาเป็นเครื่องมือ ด้วยการมุ่งเน้นการจัดกิจกรรมเสริมสร้างความรู้ ทักษะ การปลูกจิตสำนึกให้นักเรียนทุกระดับชั้น กระทั่งเกิดเป็นวัฒนธรรมความปลอดภัย (Culture of Safety; จักรกฤษณ์ จันทะคุณ, 2558) และจากการวิจัยของวัชรีย์ คุณกิตติ, วิจิตรา ศรีสอน และสัณฐาน ชยนนท์ (2563) พบว่า ปัญหาสำคัญของการจัดการภัยพิบัติธรรมชาติ ได้แก่ การเข้าใจเกี่ยวกับภัยพิบัติธรรมชาติ การพัฒนาศักยภาพในการเตรียมความพร้อมเผชิญภัยพิบัติธรรมชาติ การจัดการความรู้ เป็นต้น ทั้งนี้ จากการวิเคราะห์งานวิจัยเกี่ยวกับการเตรียมพร้อมรับมือกับภัยพิบัติธรรมชาติ สามารถทำได้หลากหลายวิธี แต่วิธีที่สำคัญและครูสามารถทำได้ดี คือ การปลูกฝังความรู้ ความเข้าใจ และจิตสำนึกในการสร้างวัฒนธรรมความปลอดภัยในสังคม ซึ่งแนวทางในการสร้างวัฒนธรรมการเรียนรู้เพื่อรับมือกับภัยพิบัติธรรมชาติสรุปได้ ดังนี้

1. ปลูกฝังจิตสำนึกด้านสิ่งแวดล้อม การปลูกฝังจิตสำนึกเรื่องสิ่งแวดล้อมเป็นขั้นตอนแรกของการสร้างการเรียนรู้ทางด้านภัยพิบัติธรรมชาติ การที่บุคคลมีจิตสำนึกด้านสิ่งแวดล้อมที่ดี เปรียบเสมือนการวางรากฐานเบื้องต้นในการปรับตัวและสร้างความเข้าใจโลกในเชิงบวกต่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในระยะยาว

2. พัฒนาด้านจิตวิทยาภายใน การเข้าใจกฎธรรมชาติตามกฎไตรลักษณ์ การพัฒนาจิตวิทยาภายในของบุคคลให้เข้าใจ เข้าถึงธรรมชาติ จะมีส่วนช่วยกระตุ้นความคิดของบุคคลให้ยอมรับถึงความเป็นส่วนหนึ่งของระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติได้เป็นอย่างดี เมื่อเทคโนโลยีก้าวหน้าทำให้มนุษย์มีความเชื่อมั่นใหม่ว่ามนุษย์เป็นผู้กำหนดชะตากรรมของโลก ทว่าแท้จริงแล้วมนุษย์นั้นเป็นเพียงหน่วยย่อยหน่วยหนึ่งของระบบนิเวศ การขาดสมดุลของระบบนิเวศธรรมชาติ ย่อมสร้างผลกระทบเป็นลูกโซ่และอาจก่อให้เกิดผลร้ายที่คาดไม่ถึง

3. เสริมสร้างทัศนคติ ความรู้ และการตระหนักรู้ในการป้องกันภัยพิบัติธรรมชาติ เป็นการช่วยให้เกิดความรู้ในการป้องกันภัยพิบัติธรรมชาติเป็นปัจจัยที่สำคัญ เนื่องจากการรู้จักป้องกันเหตุที่ยังไม่เกิดด้วยความรู้ และหลักการเกี่ยวกับสาเหตุของการเกิดภัยพิบัติธรรมชาติ จะช่วยบรรเทาความรุนแรงที่อาจเกิดขึ้นได้

4. ศึกษาข้อมูลการเฝ้าระวังเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงสภาพอากาศ จะช่วยคาดคะเนล่วงหน้าได้อย่างแม่นยำ การรับมือกับภัยพิบัติธรรมชาติที่จะเกิดขึ้นอย่างมีประสิทธิภาพ เมื่อบุคคลมีความรู้ ความเข้าใจ และเลือกใช้เครื่องมือป้องกันภัยพิบัติธรรมชาติได้อย่างดี ก็ย่อมทำให้บุคคลนั้นสามารถเตรียมการรับมือกับเหตุภัยพิบัติธรรมชาติที่จะเกิดได้ทันทั่วทั้ง ความเสียหายต่อชีวิตและทรัพย์สินก็จะลดลง

5. มีระบบที่ปรึกษาหรือพี่เลี้ยงในการให้คำปรึกษาที่มีประสบการณ์จริง ๆ เกี่ยวกับภัยพิบัติธรรมชาติ การเรียนรู้จากผู้มีประสบการณ์โดยตรงจากพี่เลี้ยงย่อมมีความแตกต่างจากในตำรา โดยการสอดแทรกประสบการณ์จริงในการเผชิญภัยพิบัติธรรมชาติเป็นประเด็นที่สำคัญ

6. จัดโครงการรณรงค์ป้องกันภัยพิบัติธรรมชาติ ในลักษณะเครือข่ายในการเรียนรู้เพื่อช่วยเหลือและป้องกันภัยพิบัติธรรมชาติ เนื่องจากองค์ความรู้จะไม่มีค่าเลยหากไม่ได้สร้างการรับรู้ในวงกว้าง เป็นยุทธวิธีการรับมือภัยธรรมชาติในรูปแบบต่าง ๆ ได้ และสามารถนำองค์ความรู้มาสรุปเป็นบทเรียนเพื่อการบริหารจัดการภัยพิบัติธรรมชาติได้อย่างมีประสิทธิภาพ

7. นำประเด็นภัยพิบัติธรรมชาติสู่กิจกรรมการเรียนการสอน เช่น กิจกรรมตามกลุ่มสาระการเรียนรู้ พัฒนาหลักสูตรรายปีการศึกษา จัดทำศูนย์การเรียนรู้ภัยพิบัติศึกษา เป็นต้น การนำองค์ความรู้ที่ได้จากการจัดการภัยพิบัติเข้าสู่บทเรียนถือเป็นหัวใจสำคัญของการถ่ายทอดการเรียนรู้ เนื่องจากภัยพิบัติอาจเกิดขึ้นได้เสมอ และผู้ได้รับผลกระทบก็มีทุกช่วงวัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งเยาวชนจำเป็นต้องได้รับการปลูกฝังการเรียนรู้ป้องกันและรับมือกับภัยพิบัติธรรมชาติต่าง ๆ

8. การฝึกฝนลงมือปฏิบัติ เป็นการเตรียมความพร้อมในการป้องกัน/การเผชิญหน้า/และการดูแลตนเองเมื่อสิ้นสุดภัยพิบัติ การบ่มเพาะพฤติกรรมวัฒนธรรมการเรียนรู้ จึงจำเป็นต้องเรียนรู้ผ่านการลงมือปฏิบัติจริง เช่น การซ้อมรับมือเหตุการณ์ไฟไหม้อาคารในสำนักงาน หรือโรงเรียน เนื่องจากเมื่อเกิดเหตุการณ์จริง ความรู้ความเข้าใจในตำราที่เคยเรียนอาจไม่สามารถใช้ได้ดี ฉะนั้นการฝึกปฏิบัติจนเคยชินจากเหตุการณ์สมมุติ จึงเป็นหัวใจสำคัญที่ขาดไม่ได้

9. กำหนดแผนงานการป้องกันการรับมือกับภัยพิบัติธรรมชาติ โดยการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วน ระดับบุคคล ชุมชน สังคม และประเทศ ซึ่งการทำสิ่งใด ๆ ให้ประสบผลสำเร็จได้นั้นสิ่งสำคัญ คือ การวางแผนงาน

ในระยะสั้นและระยะยาว เช่นเดียวกัน การปลูกฝังการเรียนรู้รับมือภัยพิบัติธรรมชาติที่ดี ควรวางแผนให้เกิดผลในระยะยาว เนื่องจากภัยพิบัติธรรมชาติเกิดขึ้นได้ตลอดเวลา การวางแผนในระยะยาวควรเริ่มตั้งแต่ระดับเยาวชน เนื่องจากจะนำมาซึ่งความสำเร็จตามเป้าหมายได้มากกว่าระยะสั้น

10. เข้าใจ เข้าถึงข้อมูลสถานการณ์ภัยพิบัติธรรมชาติโดยปราศจากอคติ ทั้งการช่วยเหลือดูแล พื้นฟูดูแลรักษาผู้ประสบภัยควรเป็นไปในลักษณะองค์การพหุภาคีการปฏิบัติงาน หลายครั้งที่ภัยพิบัติทางธรรมชาติก่อให้เกิดความเสียหายต่อชีวิตและทรัพย์สินโดยไม่เลือกใครเป็นใคร การสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับหลักการพื้นฐานของสิทธิมนุษยชน มีความสำคัญต่อการสร้างทัศนคติเป็นอย่างมาก และจำเป็นต้องได้รับการปลูกฝังอย่างต่อเนื่อง

11. ประเมินผลลัพธ์ ด้วยการวิเคราะห์จุดอ่อน จุดแข็ง โอกาส และอุปสรรค การเตรียมพร้อมรับมือกับภัยพิบัติธรรมชาติแต่ละครั้ง เมื่อต้องเผชิญสถานการณ์จริง เพื่อวางแผนปรับปรุงให้สอดคล้องกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงในลักษณะ PDSA ได้แก่ Plan, Do, Study, Action

ตามแนวคิดการบริหารจัดการภัยพิบัติธรรมชาติ การเตรียมพร้อมเพื่อรับมือกับสถานการณ์ภัยพิบัติธรรมชาติ กระทั่งเกิดเป็นวัฒนธรรมการเรียนรู้ ซึ่งหลักการการจัดการภัยพิบัติธรรมชาติต้องอาศัยร่วมมือกันทั้งสถานศึกษา ชุมชน สังคม ผู้ปกครอง ซึ่งมีหลักการ 4 ขั้นตอน ดังนี้

1. ขั้นลดความเสี่ยงและหลีกเลี่ยงจากภัยพิบัติ (Mitigation) ด้วยการสร้างความตระหนักรู้ความเข้าใจ
2. ขั้นเตรียมความพร้อม (Preparedness) เป็นขั้นตอนการเตรียมพร้อม เพื่อลดความเสียหายจากภัยพิบัติธรรมชาติทั้งด้านความรู้ สติปัญญา และร่างกาย เป็นต้น
3. ขั้นตอบสนองและจัดการภัยพิบัติ (Response) เป็นขั้นตอนการดำเนินการลดอันตรายจากภัยพิบัติในการรักษาชีวิตผู้ประสบเหตุการณ์ภัยพิบัติ การป้องกันความเสียหายต่าง ๆ และฟื้นฟูสิ่งจำเป็นต่อชีวิตให้กลับเข้าสู่ภาวะปกติได้อย่างเร่งด่วน
4. ขั้นฟื้นฟู (Recovery) เป็นขั้นตอนการฟื้นฟูสังคม เศรษฐกิจ สาธารณูปโภคต่าง ๆ ให้ได้มากที่สุด (Galloway, 2003)

มนุษย์เป็นสาเหตุหลักในการเกิดภัยพิบัติธรรมชาติ และเป็นผู้ได้รับผลกระทบจากการกระทำของตนเอง เช่น สารพิษ (Toxic) การเกิดควันพิษหรือหมอก (Photochemical Smog Formation) น้ำท่วม อากาศร้อน แผ่นดินไหว เป็นต้น พลัังสังคมจึงเป็นหัวใจสำคัญในการบ่มเพาะวัฒนธรรมการเรียนรู้วิถีการภัยพิบัติธรรมชาติ โดยมุ่งเน้นการบ่มเพาะการเรียนรู้ทางสังคมผ่านกิจกรรมการจัดการเรียนรู้เป็นเครื่องมือในการรับมือกับภัยพิบัติธรรมชาติในลักษณะต่าง ๆ เช่น การปลูกฝังจิตสำนึกด้านสิ่งแวดล้อม การพัฒนาจิตวิญญาณความเข้าใจกฎของธรรมชาติ การพัฒนาหลักสูตรภัยพิบัติศึกษา และการฝึกฝนลงมือปฏิบัติกระทั่งเกิดเป็นวัฒนธรรมความปลอดภัยทางสังคม เป็นต้น

กระบวนการโค้ชเพื่อปลูกฝังจิตวิญญาณวัฒนธรรมการเรียนรู้ภัยพิบัติธรรมชาติ

ปัจจุบันการโค้ชถือเป็นกระบวนการสำคัญที่จะช่วยปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการเรียนรู้ ซึ่งการโค้ชเป็นการค้นหาเป้าหมายในการแก้ไขปัญหาส่วนกันระหว่างผู้โค้ชและผู้รับการโค้ช ด้วยการเปิดใจยอมรับอย่าง “กัลยาณมิตร” ครูผู้ทำหน้าที่เป็นโค้ชปลูกฝังวัฒนธรรมการเรียนรู้ในโรงเรียน มีบทบาทหน้าที่สำคัญดังนี้ (Lofthouse, Leat, & Towler, 2010)

1. บ่มเพาะวัฒนธรรมการเรียนรู้

โค้ชและครูผู้สอนมีลักษณะที่คล้ายกันที่ว่า โค้ช มีความรู้และมีทักษะเกี่ยวกับเรื่องเฉพาะอย่างลึกซึ้ง ทำหน้าที่สอนวิธีการปฏิบัติ เทคนิค กฎ กติกาต่าง ๆ กับกลุ่มบุคคลและรายบุคคล โค้ชและผู้รับการโค้ชมีเป้าหมายเดียวกัน คือ บรรลุความสำเร็จที่ต้องการ คือ ชัยชนะต่ออุปสรรค จะเห็นได้ว่านักกีฬาเก่ง ๆ ที่ประสบความสำเร็จฝีมือระดับเยี่ยมยอด แต่ก็ไม่สามารถทำหน้าที่โค้ชที่ดีได้ ดังนั้น การเป็นโค้ชนอกจากมีความรู้ ทักษะ ความสามารถแล้วยังต้องเป็นครูที่ดี นั่นคือต้องรู้จักวิธีการสอน การให้คำแนะนำ เพื่อให้ให้นักกีฬทำตามได้อย่างถูกต้องเพื่อจะได้พัฒนาตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพ การทำหน้าที่ครูและโค้ชในเวลาเดียวกันต้องตระหนักถึงหลักการ เข้าใจ เข้าถึง และพัฒนาผู้เรียน

2. วิเคราะห์ศักยภาพผู้เรียน

ก่อนเริ่มทำการโค้ช ครูจำเป็นต้องมีข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับผู้เรียนที่สำคัญ 5 ด้าน โดยทั้ง 5 ด้านควรมีองค์ประกอบ 3 ด้าน ได้แก่ ร่างกาย จิตใจ และสติปัญญา แต่ละองค์ประกอบควรมีข้อมูลที่สำคัญประกอบด้วย ปัญหาการเรียนรู้ ความต้องการ ความกลัว/วิตกกังวล และแนวทางการพัฒนาการเรียนรู้ ซึ่งก่อนจัดการเรียนการสอน ครูควรมีการวิเคราะห์ศักยภาพของผู้เรียน เพื่อแยกแยะความแตกต่างระหว่างบุคคลในเรื่องต่าง ๆ ได้แก่ 1) ความรู้ ความสามารถและประสบการณ์ 2) ความพร้อมด้านสติปัญญา เช่น การมีเหตุผลการเรียนรู้ 3) ความพร้อมด้านพฤติกรรม เช่น การควบคุมอารมณ์ อุดหนุน ขยันหมั่นเพียร ความรับผิดชอบ 4) ความพร้อมด้านร่างกาย เช่น ร่างกายที่สมบูรณ์ สุขภาพกายและใจ 5) ความพร้อมด้านสังคม การปรับตัว การช่วยเหลือ เสียสละ แบ่งปัน การมีระเบียบวินัย เป็นต้น

3. วางแผนการโค้ช

ครูควรมีการวางแผนการโค้ชร่วมกับผู้รับการโค้ช เนื่องจากการวางแผนเป็นวิธีการหรือแนวทางปฏิบัติอย่างมีหลักเกณฑ์ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่คาดหวังไว้ โดยการเชื่อมโยงกับเหตุการณ์อดีต ปัจจุบัน และอนาคต โดยการโค้ชผู้เรียนจะมีตัวแบบที่สำคัญ ได้แก่ ตัวแบบ 3P ประกอบด้วย Project (เนื้องานหรือชิ้นงานที่ต้องการพัฒนา) Person (ผู้เรียน) และ Pattern of Behavior (แบบแผนทางพฤติกรรม) ซึ่งหลักในการวางแผนการโค้ชมีขั้นตอน ดังนี้

3.1 วิเคราะห์โอกาสจะช่วยให้ทราบความเป็นไปได้ในอนาคตอย่างชัดเจน โดยผู้โค้ชและผู้รับการโค้ชควรร่วมกันกำหนด เป้าหมาย จุดประสงค์ ซึ่งเป้าหมาย หมายถึง ผลการปฏิบัติงานที่จะให้เกิดขึ้นตามวัตถุประสงค์ตามแผนงาน โดยส่วนใหญ่เป้าหมายจะเป็นตัวชี้วัดการดำเนินงาน ผลลัพธ์สุดท้ายที่จะให้เกิดขึ้นเมื่อสิ้นสุด

แผนงาน โดยจะกำหนดไว้เป็นส่วนหนึ่งของแผนงาน นอกจากนี้ การวิเคราะห์โอกาส ความเป็นไปได้ จะช่วยให้ผู้รับการโค้ชรับรู้จุดอ่อน จุดแข็ง โอกาส และอุปสรรคของชีวิตทั้งในอดีต ปัจจุบัน และอนาคต

3.2 กำหนดเป้าหมายและวัตถุประสงค์ของการโค้ช ขั้นตอนการกำหนดเป้าหมายที่ดีเรียกว่า “SMART Goal” ได้แก่ 1) Specific มีความเจาะจง 2) Measurable วัดผลได้ 3) Agreed เป็นที่เห็นพ้องต้องกัน 4) Realistic ทำได้จริง 5) Time Phased ระบุเวลาอย่างชัดเจน นอกจากนี้การกำหนดเป้าหมายควรมี PURE ประกอบด้วย 1) Positively Stated ประกาศออกมาในเชิงบวก 2) Understood เป็นที่เข้าใจ 3) Relevant ตรงประเด็น 4) Ethical ถูกต้องตามหลักจริยธรรม และ CLEAR ประกอบด้วย 1) Challenging ท้าทายความรู้ความสามารถ 2) Legal ถูกกฎหมาย 3) Environmentally Sound เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม 4) Appropriate เหมาะสมกับบุคคล 5) Recorded มีการบันทึกไว้เป็นหลักฐาน เหล่านี้เป็นลักษณะสำคัญของการกำหนดเป้าหมาย

3.3 พิจารณาข้อมูลและหลักฐานประกอบการวางแผน ในการโค้ชให้บรรลุเป้าหมายจำเป็นต้องมีการกำหนดข้อตกลงร่วมกัน ซึ่งข้อตกลงต่าง ๆ จะนำไปสู่การกำหนดแนวทางการเปลี่ยนแปลง การพัฒนาการร่วมเป็นส่วนหนึ่งของปัญหาของผู้เรียน จะนำไปสู่การยอมรับโดยดี ในขั้นตอนนี้ ครูอาจใช้ข้อคำถามในการพิจารณาข้อมูล พฤติกรรม ปัญหาการเรียนรู้ จุดอ่อน จุดแข็ง และโอกาส อุปสรรคในการเรียนรู้

3.4 กำหนดทางเลือกในการแก้ปัญหาการโค้ชให้มีประสิทธิภาพ มีวิธีการที่หลากหลาย ทั้งนี้ผู้โค้ชและผู้รับการโค้ชจำเป็นต้องพิจารณาเลือกแนวทางที่เหมาะสมและจำเป็นต้องบูรณาการหลากหลายวิธีการและวิธีการในการแก้ปัญหาคือควรอยู่ภายใต้ข้อมูล เป้าหมายของผู้รับการโค้ช

3.5 ประเมินทางเลือก เป็นขั้นตอนของการประเมินจุดอ่อน จุดแข็ง โอกาส และอุปสรรค โดยให้ค่าน้ำหนักคะแนน โดยมีหลักเกณฑ์การพิจารณาการประเมินทางเลือก ได้แก่ 1) ความเป็นไปได้ 2) คุณภาพของทางเลือก 3) การยอมรับจากผู้เกี่ยวข้อง 4) ต้นทุน 5) วิธีแก้ไขและผลลัพธ์ 6) คุณธรรมจริยธรรม ข้อมูลต่าง ๆ เหล่านี้จะช่วยให้พิจารณาเลือกได้อย่างแม่นยำและลดข้อผิดพลาด

3.6 เลือกแนวทางไปสู่การปฏิบัติ หมายถึง การเลือกวิธีการใดวิธีการหนึ่งที่จะช่วยให้บรรลุผลความสำเร็จตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ ซึ่งการเลือกวิธีการใดวิธีการหนึ่งให้พิจารณา 1) ทางเลือกนั้นเหมาะสมกับสถานการณ์ที่เผชิญอยู่และผลลัพธ์ในอนาคต 2) ทั้งผู้โค้ชและผู้รับการโค้ชยอมรับและนำไปสู่เป้าหมายได้ 3) ความสมดุลของทางเลือก เช่น สมดุลทางร่างกาย จิตใจ สภาพแวดล้อม หากผู้โค้ชและผู้รับการโค้ชต่างมีเป้าหมายข้อตกลงร่วมกันอย่างชัดเจน การเลือกทางเลือกที่จะนำไปสู่การลงมือปฏิบัติก็จะง่ายขึ้น

3.7 พัฒนาแผนงานตามเป้าหมาย วัตถุประสงค์ เป้าหมายที่กำหนด เมื่อเลือกแนวทางการพัฒนาได้แล้ว ให้ออกแบบแผนการพัฒนาให้บรรลุตามเป้าหมาย หรือพัฒนากิจกรรมต่าง ๆ เพื่อนำไปสู่การลงมือปฏิบัติตามแผนงานที่กำหนด

3.8 นำแผนไปปฏิบัติ ขั้นสุดท้ายที่ต้องทำทันทีไม่ผัดวันประกันพรุ่ง ซึ่งหลักในการลงมือปฏิบัติมีดังนี้ 1) ฝึกตนเองให้ปฏิบัติตามแผนอย่างต่อเนื่อง 2) ศึกษาวิธีการเปลี่ยนแปลงพัฒนาตนเองจากโค้ชหรือปฏิบัติ

ตามคำแนะนำของโค้ชอย่างสม่ำเสมอ 3) กำหนดระยะเวลา บทบาทหน้าที่อย่างชัดเจนในการเปลี่ยนแปลง พัฒนา ปรับปรุง 4) ต้องเลือกบุคคลต้นแบบที่เป็นแรงบันดาลใจให้บรรลุเป้าหมาย 5) เขียนกิจกรรมย่อย ในแต่ละวัน ชั่วโมง เพื่อบรรลุเป้าหมาย 6) ปฏิบัติตามแผนอย่างต่อเนื่อง 7) ศึกษารายละเอียดในการพัฒนา เปลี่ยนแปลง และ 8) ประเมินผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นกับตนเอง

3.9 ควบคุมตนเอง และประเมินผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นกับตนเองทั้งด้านร่างกาย จิตใจ และสติปัญญา การควบคุมและประเมินผลลัพธ์จะช่วยให้ทราบความก้าวหน้าและทำให้ทราบข้อบกพร่องเพื่อแก้ไขให้บรรลุ เป้าหมาย โดยพิจารณาจาก 1) เป้าหมาย 2) การลงมือปฏิบัติ 3) สภาพความเป็นจริงที่เกิดขึ้น และ 4) การแก้ไข ตัวเองเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย

4. เลือกรูปแบบการโค้ช

รูปแบบการโค้ชในการโค้ชผู้เรียนให้ประสบความสำเร็จ ผู้โค้ชสามารถพิจารณาเลือกรูปแบบการโค้ช ตามความสภาพปัญหา เหมาะสมกับลักษณะการโค้ชและผู้รับการโค้ช เนื่องจากแต่ละรูปแบบมุ่งเน้นการพัฒนา ศักยภาพภายในของผู้รับการโค้ช ซึ่งรูปแบบการโค้ชที่ครูควรนำมาใช้ในการโค้ชนักเรียน ประกอบด้วย 1) GROPAC Model 2) Grow Model และ 3) GROWTH Model ซึ่งแต่ละรูปแบบมีวิธีการโค้ชที่คล้ายคลึงกัน ได้แก่ การกำหนดเป้าหมายที่ชัดเจนในการพัฒนาตนเอง เพื่อก้าวไปสู่สภาวะการเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพ สามารถดึงศักยภาพของผู้เรียนออกมาใช้เพื่อพึ่งพาตนเองได้

5. หัวใจสำคัญของการโค้ชเพื่อปลูกฝังจิตวิญญาณวัฒนธรรมการเรียนรู้ภัยพิบัติธรรมชาติ

เมื่อโลกเปลี่ยน สังคมปรับ เทคโนโลยีก้าวหน้า ผู้เรียนมีพฤติกรรมการเรียนรู้ใหม่ ครูถูกสถานการณ์ บังคับให้เปลี่ยนบทบาทจากผู้ให้ความรู้สู่การเป็นครูผู้ดูแล และทำหน้าที่เป็นผู้ให้กำลังใจหรือสร้างแรงบันดาลใจ แก่ผู้เรียนให้สามารถจัดการตนเองได้ การโค้ชจะบรรลุผลและเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อผู้โค้ชและผู้รับการโค้ชยอมรับ กระบวนการโค้ชอย่างกลายณมิตร ซึ่งหัวใจของกระบวนการโค้ชประกอบด้วย 1) เทคนิคการถาม 2) การฟัง อย่างลึกซึ้ง 3) น้ำเสียง/คำพูดที่ได้ตอบ 4) ภาษา/ท่าทาง/กิริยาอาการ 5) การสะท้อนกลับทางบวก 6) การตระหนักรู้ ความเป็นจริง 7) การถ่ายทอดอารมณ์ความรู้สึก 8) การปรับเปลี่ยนกรอบความคิดลบสู่ความคิดบวก

บทสรุป

สังคมปรับ เศรษฐกิจเปลี่ยน ครูผู้สอนและนักเรียนจำเป็นต้องปรับตัวปรับใจให้เท่าทันกับทุกสถานการณ์ การเปลี่ยนแปลงทางสังคมโดยเฉพาะด้านภัยพิบัติธรรมชาติ ปัจจุบันภัยพิบัติธรรมชาติเกิดขึ้นในรูปแบบต่าง ๆ และทวีความรุนแรงขึ้น ได้แก่ แผ่นดินไหว น้ำท่วม พายุลมมรสุม ภัยแล้ง อัคคีภัย ภัยหนาว ดินโคลนถล่ม เป็นต้น การปลูกฝังความรู้ ความเข้าใจ กระทั่งเกิดเป็นจิตวิญญาณวัฒนธรรมการเรียนรู้ ความปลอดภัย เกี่ยวกับภัยพิบัติ เป็นอีกแนวทางหนึ่งในการลดภาวะความเสี่ยงที่จะเกิดขึ้น บุคคลสำคัญที่จะช่วยปลูกฝังบ่มเพาะ จิตวิญญาณวัฒนธรรมการเรียนรู้ คือ ครู โดยการเปลี่ยนบทบาทจากครูผู้สอนสู่การเป็นโค้ช ด้วยวิธีการดึงศักยภาพ ของผู้เรียนออกมา เพื่อแก้ไขปัญหการเรียนรู้เพื่อพัฒนาตนเอง ให้อยู่รอด ต่อยอด ท่ามกลางวิกฤติการณ์ภัยพิบัติ

ธรรมชาติ เพราะธรรมชาติของมนุษย์ย่อมต้องการสิ่งดี ๆ ให้เกิดขึ้นกับชีวิต เช่น ต้องการได้รับการยอมรับ ต้องการเป็นคนที่มีประสิทธิภาพสำเร็จ ได้รับการยอมรับทางสังคม เป็นต้น อย่างไรก็ตามบางคนสามารถปรับตัว มีชีวิตสู่เป้าหมายที่ตนเองต้องการได้ แต่บางคนไม่สามารถดำเนินชีวิตสู่เป้าหมายที่ต้องการได้ ดังนั้น การโค้ช จึงสำคัญต่อการพัฒนาผู้เรียน การเป็นผู้โค้ชจำเป็นต้องพัฒนาสมรรถนะพื้นฐานสำคัญ ได้แก่ 1) การปฏิบัติตาม จรรยาบรรณมาตรฐานการโค้ชและมาตรฐานวิชาชีพโค้ช 2) การรับรู้เข้าใจในกรอบความคิดของการเป็นโค้ช 3) การสร้างและรักษาไว้ซึ่งข้อตกลงในการเป็นโค้ช 4) การอยู่ในสภาวะของปัจจุบันเพื่อเกิดความตระหนักรู้ ภายในตน 5) การบ่มเพาะการเรียนรู้โดยการออกแบบแผนการปฏิบัติที่จะช่วยให้ผู้รับการโค้ชเกิดการพัฒนานอกจากจะต้องมีสมรรถนะดังกล่าวแล้ว ผู้โค้ชจะมีบทบาทหน้าที่ ได้แก่ 1) เป็นครูผู้มีจิตวิญญาณ 2) วิเคราะห์ ศักยภาพผู้เรียน 3) วางแผนการโค้ช 4) เลือกรูปแบบการโค้ชให้สอดคล้องกับผู้รับการโค้ช นอกจากนี้ครูผู้ทำหน้าที่ โค้ชควรทำความเข้าใจ “หัวใจสำคัญของการโค้ช” เพื่อจะช่วยให้การทำหน้าที่โค้ชประสบความสำเร็จ อย่างมีประสิทธิภาพ ได้แก่ 1) การตั้งคำถาม 2) การฟังอย่างลึกซึ้ง 3) น้ำเสียงที่ใช้ในการสื่อสารโต้ตอบ 4) การสะท้อนกลับ 5) ทักษะคิดและกรอบความคิดในการโค้ช 6) การตระหนักรู้ในความเป็นจริงของชีวิต 7) การถ่ายทอดอารมณ์ความรู้สึก 8) การปรับเปลี่ยนกรอบความคิดลบสู่ความคิดบวก เหล่านี้เป็นหัวใจสำคัญ ของการโค้ช อย่างไรก็ตามการจะโค้ชให้ผู้เรียนบรรลุเป้าหมายในการพัฒนาตนเองให้มีภูมิคุ้มกันและเกิดเป็น วัฒนธรรมการเรียนรู้ได้นั้น เป็นกรรมวิธีที่ทำลายศักยภาพและความสามารถของบุคคลที่ทำหน้าที่ครูในยุคปัจจุบัน หากไม่ลองปฏิบัติจะไม่สามารถพิสูจน์ได้เลยว่าการเป็นโค้ชเพื่อเปลี่ยนแปลงผู้เรียนนั้นมีผลลัพธ์อย่างไร

เอกสารอ้างอิง

- กรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย. (2557). *การลดความเสี่ยงจากสาธารณภัย*. กรุงเทพฯ: เวิร์ค พรีนติ้ง.
- จักรกฤษณ์ จันทะคุณ. (2558). ภัยพิบัติศึกษา: แนวทางการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ เพื่อเตรียมความพร้อมรับมือภัยพิบัติ (ตอนที่ 1). *วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร*, 17(4), 188-201.
- จุมพล พูลภัทรชีวิน. (2546). สู่ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการสร้างเสริมสุขภาวะทางจิตวิญญาณ. *วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร*, 32(1), 131-144. <https://doi.org/10.58837/CHULA.EDU.CU.32.1.9>
- ชนิกานต์ เสียงเย็น และ รัตติกรณ์ จงวิศาล. (2557). ภาวะผู้นำแบบผู้รับใช้ ความพึงพอใจในงาน จิตวิญญาณในการทำงาน และพฤติกรรมการเป็นสมาชิกที่ดีขององค์กรของหัวหน้างานในธุรกิจบัตรเครดิตและสินเชื่อ. *วารสารสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์*, 40(2), 153-164. สืบค้นจาก <https://so04.tci-thaijo.org/index.php/socku/article/view/79688>
- วัชร คุนทิตติ, วิจิตรา ศรีสอน และ สันฐาน ชยพันธ์. (2563). รูปแบบความร่วมมือการจัดการภัยพิบัติทางธรรมชาติของไทยกับกลุ่มประเทศอาเซียน. *วารสารสังคมศาสตร์และมานุษยวิทยาเชิงพุทธ*, 5(2), 167-177. สืบค้นจาก <https://so04.tci-thaijo.org/index.php/JSBA/article/view/236577>

- วัลนิกา ฉลากบาง. (2559). จิตวิญญาณความเป็นครู: คุณลักษณะสำคัญของครูมืออาชีพ. *วารสารมหาวิทยาลัยนครพนม*, 6(2), 123-128. สืบค้นจาก <https://so03.tci-thaijo.org/index.php/npuj/article/view/65307>
- ศิริรัตน์ ศิริวรรณ. (2561). *เจาะลึก Coaching & Coaching Competency: คู่มือการโค้ชมาตรฐานสากล*. กรุงเทพฯ: สอนอักษร พรินติ้ง.
- ศุภลักษณ์ ทัดศรี และ อารยา พรายแย้ม. (2554). *จิตวิญญาณในชีวิตประจำวัน*. กรุงเทพฯ: คณะสาธารณสุขศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล.
- Bandura, A. (2004). Health promotion by social cognitive means. *Health Education & Behavior*, 31(2), 143-164. <https://doi.org/10.1177/1090198104263660>
- EM-DAT: The International Disaster Database. (2024). *Economic damage by natural disaster type* [Dataset]. Centre for Research on the Epidemiology of Disasters (CRED), Université catholique de Louvain. Retrieved June 16, 2025, from <https://ourworldindata.org/grapher/economic-damage-from-natural-disasters-by-type>
- Galloway, E. (2003). Emergency preparedness and response – Lessons learned from 9/11. In D. R. Cutter (Ed.), *The geographical dimensions of terrorism*. New York, NY: Routledge.
- International Coaching Federation. (2019). *ICF core competencies model*. Retrieved from <https://coachfederation.org/credentials-and-standards/core-competencies>
- Lofthouse, R., Leat, D., & Towler, C. (2010). *Coaching for teaching and learning: A practical guide for schools*. National College for Leadership of Schools and Children's Services. Retrieved June 8, 2024, from <https://www.gov.uk/government/publications/coaching-for-teaching-and-learning-a-practical-guide-for-schools>
- Smith, K., & Petley, D. N. (2009). *Environmental hazards: Assessing risk and reducing disaster* (5th ed.). London and New York: Routledge.
- Stone, M. (2007). *Coaching, counseling & mentoring: How to choose and use the right technique to boost employee performance*. New York, NY: American Management Association.
- Whitmore, J. (2009). *Coaching for performance: The principles and practice of coaching* (4th ed.). London: Nicholas Brealey Publishing.

แนวทางการพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้ศิลปะเพื่อป้องกันการกลั่นแกล้งกัน ของนักเรียนระดับประถมศึกษา

The Guideline for Developing Art Learning Activities to Prevent Bullying of Elementary School Students

ปทุมมา บำเพ็ญทาน^{*1}
Patumma Bumpentan^{*1}

^{*}Corresponding Author, email: patumma96@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาสถานการณ์และแนวคิดในการจัดกิจกรรมศิลปะเพื่อป้องกันการกลั่นแกล้งของนักเรียนประถมศึกษาในทัศนะของครูทัศนศิลป์ 2) ศึกษาความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับแนวทางการพัฒนากิจกรรม และ 3) นำเสนอและประเมินแนวทางการพัฒนาการเรียนรู้อะไรเพื่อใช้ในการป้องกันการกลั่นแกล้งของนักเรียนประถมศึกษา แบ่งการวิจัยเป็น 2 ระยะ ได้แก่ ระยะที่ 1 ศึกษาข้อมูลพื้นฐานประกอบด้วย 1.1) ศึกษาสถานการณ์และแนวคิดการจัดกิจกรรมโดยสัมภาษณ์ครูทัศนศิลป์ 5 คน 1.2) ศึกษาแนวทางการพัฒนาการเรียนรู้อะไรโดยสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ 8 คน และระยะที่ 2 พัฒนาและประเมินแนวทางการเรียนรู้อะไรด้วยวิธีการหาค่าความถี่ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และวิเคราะห์เนื้อหา

ผลการวิจัยพบว่า แนวทางการพัฒนาการเรียนรู้อะไรมีหลักการและจุดมุ่งหมายสำคัญ คือ การใช้กิจกรรมศิลปะเป็นสะพานเชื่อมสื่อสารความรู้สึก ให้นักเรียนเห็นคุณค่า เคารพ และมีเจตคติดีต่อตนเองและผู้อื่น เนื้อหาเป็นไปตามหลักสูตรและเชื่อมโยงกับประสบการณ์ในชีวิตประจำวัน กิจกรรมแบ่งเป็น 5 กระบวนการ คือ 1) รับรู้และเข้าใจความรู้สึกตนเอง 2) ปลดปล่อย แสดงออก และสร้างสรรค์ศิลปะ 3) สร้างความสัมพันธ์และทำงานร่วมกับผู้อื่น 4) สะท้อนคิดและวิจารณ์อย่างสร้างสรรค์ และ 5) การเสริมแรงทางบวก โดยสามารถใช้อุปกรณ์ศิลปะทั่วไปที่สอดคล้องกับกิจกรรม ประเมินผลการเรียนรู้ 3 ด้าน ทั้งพฤติกรรม ผลงาน และประเมินความสำเร็จจากการเรียนรู้ ปัจจัยสนับสนุนที่สำคัญ คือ 1) ความเข้าใจนักเรียนทั้งด้านธรรมชาติของนักเรียน การอบรมเลี้ยงดูและวุฒิภาวะ 2) ครูต้องเป็นแบบอย่างที่ดี 3) โรงเรียนและหน่วยงานต่าง ๆ สร้างระบบป้องกันการกลั่นแกล้ง 4) ครูทุกกลุ่มสาระวิชาควรร่วมมือกัน และ 5) ครอบครัวยุคใหม่ให้ความสำคัญ ผู้วิจัยนำเสนอแนวทางการพัฒนาการเรียนรู้อะไรต่อครูทัศนศิลป์และผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง 59 คน ประเมินความเหมาะสมและความเป็นไปได้พบว่า ผลการประเมินโดยภาพรวมมีค่าเฉลี่ยในระดับมาก ($\bar{X} = 4.46$ และ $\bar{X} = 4.22$) โดยผลการประเมินกระบวนการจัดกิจกรรมมีความเหมาะสมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.58$) ส่วนความเป็นไปได้อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.41$)

คำสำคัญ: กิจกรรมการเรียนรู้ศิลปะ, การป้องกันการกลั่นแกล้ง, นักเรียนระดับประถมศึกษา

¹ อาจารย์, ดร., คณะนิเทศศาสตร์, มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ

¹ Lecturer, Dr., Faculty of Communication Art, Huachiew Chalermprakiet University

Abstract

The research aimed to 1) examine the current situation and conceptual approaches to organize art activities to prevent bullying among primary school students from the perspectives of visual arts teachers, 2) explore expert opinions on the development of art activities, and 3) present and evaluate the proposed art-based activity guidelines designed to prevent bullying among primary students. The study was divided into two phases. Phase 1 involved foundational data collection, aimed to: 1.1) investigate the current situation and concepts through interviews with five visual arts teachers, and 1.2) examine developmental guidelines through interviews with eight experts. Phase 2 focused on developing and evaluating the proposed activity guidelines. Data were analyzed using frequency, mean, standard deviation, and content analysis.

The findings revealed that the core principles and objectives of the proposed activity guidelines emphasized the use of art as a medium for emotional expression and communication. The activities aimed to foster self-worth, mutual respect, and positive attitudes among students. The content aligned with the national curriculum and was integrated with students' daily life experiences. The activities were structured into five key processes: 1) Recognition: observing and understanding one's own emotions, 2) Release: expressing and creating through art, 3) Relationship: building connections and collaborating with others, 4) Reflection: engaging in self-reflection and constructive critique, and 5) Reinforcement: strengthening positive behaviors. General art materials appropriate to each activity could be used. Learning outcomes were assessed in three domains: behavioral changes, art products, and individual learning achievements. Key supporting factors for effective implementation included 1) a deep understanding of students' nature, upbringing, and developmental stages; 2) the teacher serving as a positive role model; 3) school-wide and inter-agency systems for bullying prevention; 4) collaboration among teachers across all subject areas; and 5) active involvement of families. The proposed guidelines were presented to 59 visual arts teachers and stakeholders. The evaluation results indicated a high level of overall suitability ($\bar{X} = 4.46$) and feasibility ($\bar{X} = 4.22$), with the activity processes rated as most appropriate ($\bar{X} = 4.58$) and feasibility rated at a high level ($\bar{X} = 4.41$).

Keywords: Art Learning Activities, Bullying Prevention, Elementary School Students

บทนำ

สถานการณ์การกลั่นแกล้ง (Bully) ของนักเรียนในสถานศึกษาเป็นปัญหาสำคัญที่มีแนวโน้มทวีความรุนแรงขึ้น ในปี พ.ศ. 2561 กรมสุขภาพจิต กระทรวงสาธารณสุข รายงานว่า ประเทศไทยมีสถิติเด็กถูกกลั่นแกล้งรังแกในสถานศึกษาปีละกว่า 600,000 คน จัดอยู่ในอันดับที่ 2 ของโลก โดยนักเรียนในกลุ่มที่มีครอบครัวที่ใช้ความรุนแรง หรือป่วยเป็นโรคทางจิตเวช มักจะเป็นผู้รังแก ส่วนนักเรียนในกลุ่มที่มีความเสี่ยงต่อการถูกรังแกสูง คือ กลุ่มที่มีพัฒนาการช้า เด็กพิเศษ หรือเพศทางเลือก (องค์การกระจายเสียงและแพร่ภาพสาธารณะแห่งประเทศไทย, 2561) ทั้งนี้ องค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ หรือ UNESCO (2019) รายงานผลการศึกษาการใช้ความรุนแรงและกลั่นแกล้งในสถานศึกษาในประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก 144 ประเทศ พบว่า นักเรียน 1 ใน 3 คน ถูกเพื่อนกลั่นแกล้ง ทั้งการกลั่นแกล้งทางร่างกายและจิตใจ ซึ่งส่งผลกระทบต่อสุขภาพจิต คุณภาพชีวิต และผลการเรียนของนักเรียนที่ถูกกลั่นแกล้ง

การกลั่นแกล้ง (Bully) เป็นการแสดงพฤติกรรมเชิงลบเพื่อทำให้ผู้อื่นเกิดความเจ็บปวดหรือหวาดกลัว โดยสถาบันการศึกษาการดูแลเด็ก รัฐแอตแลนตา ประเทศสหรัฐอเมริกา (ChildCare Education Institute, 2023) ได้แบ่งพฤติกรรมกลั่นแกล้งเป็น 4 ประเภท คือ 1) การกลั่นแกล้งทางร่างกาย (Physical Bullying) เป็นความรุนแรงทางกายภาพ ทั้งการเตะ ต่อย ผลัก ตบ และข่มขู่ด้วยความรุนแรง 2) การกลั่นแกล้งทางวาจา (Verbal Bullying) การเรียกชื่อ ล้อเลียน หรือพูดเหยียดความแตกต่าง 3) การกลั่นแกล้งทางสังคม (Relational Bullying) มีลักษณะการกลั่นแกล้งแบบแอบแฝง เช่น การสร้างข่าวลือ ทำท่าทางล้อเลียน และการไม่ให้เข้าร่วมกลุ่ม และ 4) การกลั่นแกล้งทางไซเบอร์ (Cyber Bullying) การกลั่นแกล้งโดยใช้เทคโนโลยีดิจิทัลผ่านสื่อสังคมออนไลน์ เว็บไซต์ และช่องทางออนไลน์ต่าง ๆ เพื่อให้เหยื่อของการกลั่นแกล้งทางออนไลน์รู้สึกโดดเดี่ยว ถูกกีดกันจากเพื่อนฝูง และไม่มีที่หลบซ่อนจากการรุกราน โดยผลของการถูกกลั่นแกล้งทำให้นักเรียนที่ตกเป็นเหยื่อเกิดความวิตกกังวลจนไม่อยากมาโรงเรียน และมีแนวโน้มที่จะคิดฆ่าตัวตายสูงขึ้น ดังนั้น การสร้างความรู้สึกลดภัยในโรงเรียนด้วยการจัดสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมต่อการพัฒนาการของนักเรียน สนับสนุนให้นักเรียนเรียนรู้บทบาทหน้าที่ในการเป็นสมาชิกของสังคม (Hyman, 2012) จึงสำคัญต่อการสร้างความตระหนักรู้ในตนเอง (Self-Awareness) ซึ่งจะส่งผลให้สามารถป้องกันการกลั่นแกล้งกันของนักเรียนได้

การป้องกันการกลั่นแกล้งในสถานศึกษาสำคัญต่อการสร้างสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ที่ปลอดภัย ด้วยเหตุนี้ UNESCO (2024) จึงจัดทำแนวทางการจัดการศึกษาแบบองค์รวมเพื่อความปลอดภัยในการเรียนรู้และการเติบโต (Safe to Learn and Thrive) เพื่อต้องการยุติและป้องกันการใช้ความรุนแรงในสถานศึกษา ซึ่งแนวทางการจัดการศึกษาเพื่อความปลอดภัยในการเรียนรู้สามารถทำได้หลายแนวทาง ไม่ว่าจะเป็นการใช้มาตรการทางกฎหมาย นโยบาย และกฎระเบียบ การจัดทำหลักสูตรเฉพาะ การจัดกิจกรรม ทั้งการให้คำปรึกษาและกิจกรรมการเรียนรู้ต่าง ๆ รวมถึงการสร้างสภาพแวดล้อมการเรียนรู้เชิงบวก การจัดการศึกษาเพื่อป้องกันการกลั่นแกล้งมีหลากหลายวิธี ทั้งบูรณาการเนื้อหาในหลักสูตรเกี่ยวกับการป้องกันความรุนแรงและการอยู่ร่วมกัน

อย่างปลอดภัย การปลูกฝังทัศนคติและความเชื่อเรื่องความเท่าเทียมทางเพศ การให้ครูเป็นแบบอย่าง และถ่ายทอดพฤติกรรมในเชิงบวก และการจัดการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างทักษะทางสังคมและอารมณ์ (Social and Emotional Learning: SEL) ซึ่งส่งผลต่อการพัฒนาทัศนคติ อารมณ์ พฤติกรรม ความสัมพันธ์กับเพื่อน การมีส่วนร่วมในโรงเรียน ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน และรู้สึกปลอดภัยในโรงเรียนมากขึ้น (Cipriano et al., 2023) ด้วยเหตุนี้ Collaborative for Academic, Social, and Emotional Learning (CASEL) เสนอไว้ว่า การจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาทักษะทางสังคมและอารมณ์สำคัญอย่างยิ่งต่อการป้องกันการกลั่นแกล้ง ซึ่งการเรียนรู้ผ่านกิจกรรมศิลปะจะช่วยกระตุ้นจินตนาการ ความซาบซึ้งในคุณค่าของตนเองและผู้อื่น (Empathy) ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญของทักษะทางสังคมและอารมณ์ (SEL) ที่มีบทบาทในการลดพฤติกรรมรุนแรงและการกลั่นแกล้งในโรงเรียน (CASEL, 2020; UNESCO, 2024)

ศิลปะเป็นกิจกรรมที่เหมาะสมกับนักเรียนในระดับประถมศึกษา เนื่องจากกิจกรรมศิลปะสอดคล้องกับธรรมชาติการเรียนรู้ตามช่วงวัย ที่เน้นการลงมือปฏิบัติ การใช้จินตนาการ และการแสดงออกอย่างเสรี (Eisner, 2002) ซึ่งกิจกรรมศิลปะไม่เพียงแต่ช่วยสร้างความสนุกสนานและลดความตึงเครียดจากการเรียนรู้ แต่ยังส่งเสริมให้นักเรียนเข้าใจตนเอง รู้จักควบคุมอารมณ์ เข้าใจผู้อื่น และสร้างความสัมพันธ์เชิงบวกกับเพื่อน (CASEL, 2020; Winner, Hetland, Veenema, & Sheridan, 2007) นอกจากนี้ การจัดกิจกรรมศิลปะยังเอื้อต่อการสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ที่ปลอดภัย เนื่องจากศิลปะเป็นสื่อในการแสดงความรู้สึก การรับรู้ และการสื่อสารความขัดแย้งภายในจิตใจ กิจกรรมศิลปะจะช่วยสำรวจความรู้สึกของผู้กลั่นแกล้งและผู้ถูกกลั่นแกล้งผ่านกระบวนการทำงานสร้างสรรค์ ซึ่งสามารถเสริมสร้างพัฒนาการและบรรเทาปัญหาทางอารมณ์ จิตใจ และพฤติกรรมได้ (ทวีศักดิ์ สิริรัตน์เรขา, 2550; The University of Iowa Injury Prevention Research Center, 2019) กิจกรรมศิลปะจึงเหมาะสมต่อการนำมาใช้ในการเรียนรู้เพื่อสร้างความตระหนักรู้ความรู้สึกของตนเอง และสร้างความรู้สึกเห็นอกเห็นใจผู้อื่น โดยใช้ศิลปะเป็นเครื่องมือสื่อสารความรู้สึก อันจะก่อให้เกิดความเข้าใจตนเองและผู้อื่น และป้องกันการกลั่นแกล้งกันของนักเรียน ซึ่งมีความสำคัญต่อการสร้างให้สถานศึกษาเป็นพื้นที่ปลอดภัยในการเรียนรู้ของทุกคนโดยปราศจากการกลั่นแกล้ง

การใช้กิจกรรมสร้างสรรค์ศิลปะประเภทต่าง ๆ เป็นประโยชน์ต่อการสร้างความสงบในจิตใจ ส่งผลให้เด็กและเยาวชนสามารถเรียนรู้ที่จะควบคุมอารมณ์ของตนเอง เกิดทักษะทางสังคม และสร้างความตระหนักรู้ในตนเอง การรับรู้ความสามารถของตนเอง รวมถึงการปรับตัวในสถานการณ์ต่าง ๆ ได้ (Coholic, 2011) สอดคล้องกับ Olweus, Limber, & Breivik (2019) ที่พบว่า การแสดงออกทางศิลปะประเภทต่าง ๆ สามารถพัฒนาความรู้สึกเห็นอกเห็นใจผู้อื่นให้แก่เด็กนักเรียน การใช้กิจกรรมศิลปะสามารถสร้างความตระหนักรู้ในตนเองและพัฒนาความรู้สึกเห็นอกเห็นใจผู้อื่น ซึ่งจะนำไปสู่การป้องกันการกลั่นแกล้งรังแกกันของนักเรียน ดังที่ศูนย์วิจัยป้องกันการบาดเจ็บมหาวิทยาลัยไอโอวา ประเทศสหรัฐอเมริกา ได้จัดกิจกรรมการป้องกันการกลั่นแกล้งโดยใช้ศิลปะเป็นฐาน (Art-Based Bullying Prevention Activities) โดยใช้กิจกรรมศิลปะเพื่อสร้างวัฒนธรรมการไม่ใช้ความรุนแรง ฝึกความอดทน และความรู้สึกเห็นอกเห็นใจผู้อื่น (The University of Iowa Injury Prevention Research

Center, 2019) ศิลปะมีบทบาทเป็นสื่อการเรียนรู้ กระบวนการเรียนรู้ และแรงจูงใจในการเรียนรู้เพื่อสร้างจิตสำนึกในการอยู่ร่วมกันของนักเรียน (สริตา เจือศรีกุล, 2559) สอดคล้องกับเป้าหมาย 4 เสาหลักทางการศึกษาของ UNESCO (Delors et al., 1996) ที่มุ่งเน้นการเรียนรู้เพื่อการอยู่ร่วมกัน (Learning to Live Together) เป็นการเรียนรู้เพื่อการดำเนินชีวิตอยู่ร่วมกับผู้อื่น โดยคำนึงถึงสิทธิมนุษยชน หลักการประชาธิปไตย เข้าใจและเคารพความหลากหลายทางวัฒนธรรม และมีการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ซึ่งจะช่วยสังคมอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขและสมานฉันท์

จากที่ได้กล่าวมาแสดงให้เห็นว่า ศิลปะสามารถนำมาใช้ในการป้องกันการกลั่นแกล้ง เนื่องจากศิลปะทำให้เกิดการตระหนักรู้ในตนเองและสร้างการอยู่ร่วมกันได้ อย่างไรก็ตาม ในทางปฏิบัติยังต้องการข้อมูลเพื่อนำมากำหนดแนวทางในการนำศิลปะไปใช้ได้จริง ดังนั้น เพื่อให้สามารถประยุกต์การใช้กิจกรรมศิลปะไปสู่การป้องกันการกลั่นแกล้งกัน การวิจัยครั้งนี้จึงมุ่งศึกษาหาแนวทางพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้ศิลปะเพื่อใช้ในการป้องกันการกลั่นแกล้ง ด้วยการศึกษาสถานการณ์และแนวคิดเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมศิลปะเพื่อป้องกันการกลั่นแกล้งในทัศนะของครูทัศนศิลป์ และการศึกษาความคิดเห็นเกี่ยวกับแนวทางการพัฒนากิจกรรมจากผู้เชี่ยวชาญ จากนั้นจึงวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลเพื่อกำหนดเป็นแนวทางการพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้ศิลปะเพื่อป้องกันการกลั่นแกล้ง โดยนำเสนอและประเมินความเหมาะสมและความเป็นไปได้ของแนวทางการพัฒนากิจกรรมกับครูทัศนศิลป์และผู้นำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์ ซึ่งการบูรณาการข้อมูลจะทำให้การวิเคราะห์มีความครอบคลุมทั้งในเชิงลึกและเชิงกว้าง สามารถกำหนดแนวทางกิจกรรมที่เหมาะสมและสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการจัดกิจกรรมศิลปะเพื่อป้องกันการกลั่นแกล้งของนักเรียนระดับประถมศึกษาสร้างให้สถานศึกษาเป็นพื้นที่ปลอดภัยในการเรียนรู้โดยปราศจากการกลั่นแกล้ง

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาสถานการณ์และแนวคิดเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ศิลปะเพื่อป้องกันการกลั่นแกล้งกันของนักเรียนระดับประถมศึกษาในทัศนะของครูทัศนศิลป์
2. เพื่อศึกษาความคิดเห็นผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับแนวทางการพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้ศิลปะเพื่อป้องกันการกลั่นแกล้งกันของนักเรียนระดับประถมศึกษาที่ควรจะเป็น
3. เพื่อนำเสนอและประเมินแนวทางการพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้ศิลปะเพื่อป้องกันการกลั่นแกล้งของนักเรียนระดับประถมศึกษา

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง แนวทางการพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้ศิลปะเพื่อป้องกันการกลั่นแกล้งกันของนักเรียนระดับประถมศึกษา เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการศึกษาสถานการณ์และแนวคิดเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมศิลปะเพื่อป้องกันการกลั่นแกล้งกันของนักเรียนระดับประถมศึกษาในทัศนะของครูทัศนศิลป์ และการศึกษา

ความคิดเห็นเกี่ยวกับแนวทางการพัฒนากิจกรรมศิลปะเพื่อป้องกันการกลั่นแกล้งกันของนักเรียนระดับประถมศึกษาจากผู้เชี่ยวชาญ จากนั้นจึงวิเคราะห์ข้อมูลเป็นแนวทางการพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้ศิลปะเพื่อป้องกันการกลั่นแกล้งกันของนักเรียนระดับประถมศึกษา โดยแบ่งการวิจัยเป็น 2 ระยะ ดังนี้

1. การวิจัยระยะที่ 1 การศึกษาข้อมูลพื้นฐานสำหรับการกำหนดแนวทางการพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้ศิลปะเพื่อป้องกันการกลั่นแกล้งกันของนักเรียนระดับประถมศึกษา

- 1.1 การศึกษาเอกสาร งานวิจัย และกรณีศึกษาที่เกี่ยวข้อง
- 1.2 การศึกษาสถานการณ์และแนวคิดเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ศิลปะเพื่อป้องกันการกลั่นแกล้งกันของนักเรียนระดับประถมศึกษา โดยการสัมภาษณ์ครูทัศนศิลป์
- 1.3 การศึกษาความคิดเห็นเกี่ยวกับแนวทางการพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้ศิลปะเพื่อป้องกันการกลั่นแกล้งกันของนักเรียนระดับประถมศึกษา โดยการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ

2. การวิจัยระยะที่ 2 การพัฒนาแนวทางการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ศิลปะเพื่อป้องกันการกลั่นแกล้งกันของนักเรียนระดับประถมศึกษา

- 2.1 การพัฒนาแนวทางการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ศิลปะเพื่อป้องกันการกลั่นแกล้ง โดยนำข้อมูลพื้นฐานจากการวิจัยระยะที่ 1 มาวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลเป็นแนวทาง
- 2.2 การนำเสนอและประเมินความเหมาะสมและความเป็นไปได้ของแนวทางการจัดกิจกรรม โดยการจัดประชุมนำเสนอสู่ผู้นำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

3. ประชากรและตัวอย่างในการวิจัย แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม ตามระยะการวิจัย ดังนี้

- 3.1 ผู้ให้ข้อมูลในการวิจัยระยะที่ 1 แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม กลุ่มที่ 1 คือ ครูทัศนศิลป์จากโรงเรียนระดับประถมศึกษา และกลุ่มที่ 2 คือ กลุ่มผู้เชี่ยวชาญ โดยมีรายละเอียด ดังนี้

ผู้ให้ข้อมูลในการศึกษาสถานการณ์และแนวคิดเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ศิลปะเพื่อป้องกันการกลั่นแกล้งกันของนักเรียนระดับประถมศึกษา คือ ครูทัศนศิลป์จากโรงเรียนระดับประถมศึกษา โดยเป็นครูผู้สอนวิชาทัศนศิลป์ในโรงเรียนระดับประถมศึกษาที่มีประสบการณ์การสอนทัศนศิลป์ไม่ต่ำกว่า 3 ปี และยินดีเข้าร่วมกับวิจัยด้วยการให้สัมภาษณ์ จำนวนทั้งสิ้น 5 คน เกณฑ์คัดออก คือ ครูไม่สะดวกในการให้ข้อมูลประกอบการวิจัย โดยพิจารณาการอึดตัวของข้อมูลเมื่อพบว่า ประสบการณ์ แนวคิด และข้อเสนอแนะที่ได้จากครูทัศนศิลป์มีความสอดคล้องกันและไม่มีความใหม่เพิ่มเติมในประเด็นหลักของการวิจัย

ผู้ให้ข้อมูลในการศึกษาแนวทางการจัดกิจกรรมที่ควรจะเป็น กลุ่มเป้าหมายจำนวนทั้งสิ้น 8 คน ประกอบด้วย ผู้เชี่ยวชาญศิลปศึกษาเป็นผู้มีประสบการณ์การสอนด้านศิลปศึกษาไม่ต่ำกว่า 5 ปี จำนวน 2 คน ผู้เชี่ยวชาญศิลปะบำบัดเป็นผู้มีประสบการณ์การทำงานด้านศิลปะบำบัดไม่ต่ำกว่า 5 ปี จำนวน 2 คน ผู้เชี่ยวชาญจิตวิทยาเด็กเป็นผู้มีประสบการณ์การทำงานด้านจิตวิทยาเด็กไม่ต่ำกว่า 5 ปี จำนวน 2 คน และผู้เชี่ยวชาญการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้เป็นผู้มีประสบการณ์ด้านการทำงานออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ไม่ต่ำกว่า 5 ปี จำนวน 2 คน เกณฑ์คัดออก คือ ผู้เชี่ยวชาญไม่สะดวกในการให้ข้อมูลประกอบการวิจัย โดยพิจารณาการอึดตัวของข้อมูล เมื่อมุมมองและความคิดเห็นจากผู้เชี่ยวชาญครอบคลุมประเด็นการวิจัยและสอดคล้องในสาระสำคัญ ทำให้สามารถวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อกำหนดแนวทางการจัดกิจกรรมได้อย่างเหมาะสม

3.2 ผู้ให้ข้อมูลในการวิจัยระยะที่ 2

ผู้ให้ข้อมูลในการประเมินความเหมาะสมและความเป็นไปได้ของแนวทางการพัฒนากิจกรรม คือ ผู้นำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์ จำนวนทั้งสิ้น 59 คน ประกอบด้วย 1) ครูผู้สอนวิชาทัศนศิลป์ที่สอนในโรงเรียนระดับประถมศึกษา มีประสบการณ์การสอนทัศนศิลป์ไม่ต่ำกว่า 3 ปี จำนวน 45 คน 2) ครูระดับประถมศึกษา มีประสบการณ์การสอนไม่ต่ำกว่า 3 ปี จำนวน 10 คน และ 3) นักศึกษาศิลปศึกษา มีประสบการณ์การฝึกสอนในโรงเรียนระดับประถมศึกษา จำนวน 4 คน

4. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

4.1 แบบสัมภาษณ์สำหรับครูทัศนศิลป์ เป็นแบบสัมภาษณ์มีโครงสร้างใช้ในการเก็บข้อมูลทัศนะของครูทัศนศิลป์เกี่ยวกับสถานการณ์การกลั่นแกล้งกันและแนวคิดต่อการพัฒนารูปแบบกิจกรรมการเรียนรู้ศิลปะเพื่อป้องกันการกลั่นแกล้งกันของนักเรียนระดับประถมศึกษา

4.2 แบบสัมภาษณ์สำหรับผู้เชี่ยวชาญ เป็นแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างใช้ในการเก็บข้อมูลความคิดเห็นจากผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับแนวทางการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ศิลปะเพื่อป้องกันการกลั่นแกล้งกันของนักเรียนระดับประถมศึกษาที่ควรจะเป็น

4.3 แบบประเมินความเหมาะสมและความเป็นไปได้ของแนวทางการพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้ศิลปะเพื่อป้องกันการกลั่นแกล้งกันของนักเรียนระดับประถมศึกษา เป็นแบบประเมินความเหมาะสมและความเป็นไปได้ของแนวทาง โดยการประชุมสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) กับครูทัศนศิลป์และผู้นำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

การหาคุณภาพเครื่องมือวิจัย ผู้วิจัยนำแบบสัมภาษณ์สำหรับครูทัศนศิลป์ แบบสัมภาษณ์สำหรับผู้เชี่ยวชาญ และแบบประเมินความเหมาะสมและความเป็นไปได้ของแนวทาง ไปให้ผู้เชี่ยวชาญจำนวน 3 ท่าน ตรวจสอบความตรงตามเนื้อหา (Content Validity) พิจารณาความสอดคล้องระหว่างเนื้อหากับจุดประสงค์ แล้วหาค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) ซึ่งมีค่าอยู่ระหว่าง 0.60 ถึง 1.00

5. การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ โดยผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ครูทัศนศิลป์และผู้เชี่ยวชาญ คัดเลือกตามเกณฑ์ที่กำหนด ติดต่อขอความร่วมมือในการวิจัย และผู้วิจัยเข้าไปสัมภาษณ์ครูทัศนศิลป์และผู้เชี่ยวชาญตามวันเวลาที่ได้นัดหมาย ส่วนการเก็บข้อมูลจากการประชุมสนทนากลุ่มเพื่อนำเสนอ และประเมินความเหมาะสมและความเป็นไปได้ของแนวทางการจัดกิจกรรมกับครูทัศนศิลป์และผู้นำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์ เพื่อบรรวบรวมความคิดเห็นและข้อเสนอแนะต่อกิจกรรม

6. การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ครูทัศนศิลป์และผู้เชี่ยวชาญ โดยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) และจัดหมวดหมู่จำแนกตามเนื้อหาเพื่อหาความถี่ ส่วนการวิเคราะห์ข้อมูลการประชุมสนทนากลุ่ม แบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ 1) การวิเคราะห์แบบประเมินความเหมาะสมและความเป็นไปได้ของแนวทางการพัฒนากิจกรรมด้วยการหาค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (SD) และ 2) การวิเคราะห์ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะโดยการวิเคราะห์เนื้อหา

ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง แนวทางการพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้ศิลปะเพื่อป้องกันการกลั่นแกล้งกันของนักเรียนระดับประถมศึกษา แบ่งออกเป็น 3 ตอน โดยมีรายละเอียด ดังนี้

1. ผลการศึกษาสถานการณ์และแนวคิดเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ศิลปะเพื่อป้องกันการกลั่นแกล้งกันของนักเรียนระดับประถมศึกษาในทัศนะของครูทัศนศิลป์

ผลการวิเคราะห์สถานการณ์การกลั่นแกล้งกันของนักเรียนประถมศึกษา โดยรวมครูทัศนศิลป์มีประสบการณ์ที่สอดคล้องกันว่า รูปแบบการกลั่นแกล้งกันของนักเรียนส่วนใหญ่จะเป็นการกลั่นแกล้งทางสังคม ด้วยการกีดกันออกจากกลุ่ม การทำลายความมั่นใจ การทำให้อึดอัดใจ หรือการกีดกันออกจากกลุ่มเนื่องจากฐานะที่แตกต่างกัน การขาดความรับผิดชอบในการทำงานร่วมกัน หรือถูกกีดกันเพราะเป็นเด็กพิเศษ กลั่นแกล้งทางร่างกายด้วยการไล่ตี ขัดขาน หรือข่วน แต่ยังไม่ถึงกับบาดเจ็บรุนแรง และกลั่นแกล้งทางวาจาด้วยการพูดล้อเลียนเพื่อความขบขัน ส่วนการกลั่นแกล้งทางไซเบอร์เริ่มมีการใช้สื่อสังคมออนไลน์ (Social Media) ในการกลั่นแกล้งกันในบางโรงเรียน เช่น การทะเลาะทางเฟซบุ๊ก (Facebook) หรือการตั้งกลุ่มต่อต้านในแอปพลิเคชันไลน์ (Line)

ผู้วิจัยวิเคราะห์เนื้อหาการสัมภาษณ์ครูทัศนศิลป์ จัดหมวดหมู่จำแนกเนื้อหาเพื่อหาความถี่เกี่ยวกับประเด็นการกลั่นแกล้ง สัญญาณที่บ่งบอกว่านักเรียนถูกกลั่นแกล้ง คุณลักษณะของนักเรียนที่ถูกกลั่นแกล้ง และคุณลักษณะของนักเรียนที่ถูกกลั่นแกล้ง ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ค่าความถี่ของความคิดเห็นของครูทัศนศิลป์เกี่ยวกับประเด็นในการกลั่นแกล้ง สัญญาณที่บ่งบอกว่านักเรียนถูกกลั่นแกล้ง คุณลักษณะของนักเรียนที่ถูกกลั่นแกล้ง และคุณลักษณะของนักเรียนที่ถูกกลั่นแกล้ง

หัวข้อ	ความคิดเห็น	จำนวน
ประเด็น	การล้อเลียนเพื่อความสนุกสนาน ล้อเลียนปมด้อย เช่น รูปร่างหน้าตา	5
	ล้อชื่อที่ตลกขบขัน หรือเพศสภาพ	
	ใช้ความรุนแรงเพราะปมด้อยหรือความก้าวร้าวของตนเอง	2
สัญญาณ	นักเรียนส่วนใหญ่จะแจ้งครูหรือผู้ปกครอง เมื่อถูกกลั่นแกล้ง	3
	เก็บตัว ไม่อยากเข้าสังคม ซึมเศร้า ไม่อยากมาโรงเรียน	2
	พฤติกรรมก้าวร้าวขึ้นและรังแกเพื่อนกลับ	2
ผู้กลั่นแกล้ง	รู้สึกว่าตัวเองไม่มีความสำคัญ จึงต้องการเรียกร้องความสนใจ	4
	เป็นคนที่ไม่เชื่อมั่นในความคิดของตัวเอง นิยมก้าวร้าว	4
ผู้ถูกกลั่นแกล้ง	นักเรียนที่มีพฤติกรรมเป็นกลุ่มเพศทางเลือก LGBTQ	4
	เป็นคนที่เก็บตัว ไม่กล้าแสดงออก และพัฒนาการช้า	3

จากตารางที่ 1 แสดงความคิดเห็นจากประสบการณ์ของครูทัศนศิลป์ระดับประถมศึกษา พบว่า ประเด็นในการกลั่นแกล้งส่วนใหญ่จะเป็นการล้อเลียนเพื่อความสนุกสนานเกี่ยวกับรูปร่างหน้าตา ล้อชื่อ หรือเพศสภาพ โดยเมื่อนักเรียนถูกกลั่นแกล้งส่วนใหญ่จะแจ้งครูหรือผู้ปกครอง นักเรียนบางส่วนจะเก็บตัว ซึมเศร้า และไม่ยอมมาโรงเรียน บางส่วนแสดงพฤติกรรมก้าวร้าว นักเรียนที่กลั่นแกล้งผู้อื่นส่วนใหญ่ต้องการเรียกร้องความสนใจเพราะรู้สึกว่าคุณค่าของตนเองไม่มีความสำคัญ ส่วนนักเรียนประถมศึกษาที่ถูกกลั่นแกล้ง ส่วนใหญ่มักเป็นกลุ่มเพศทางเลือก รองลงมาเป็นคนเก็บตัว ไม่กล้าแสดงออก และนักเรียนที่มีพัฒนาการช้า

ผลการวิเคราะห์แนวคิดเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมศิลปะเพื่อป้องกันการกลั่นแกล้งในทัศนะของครู ทัศนศิลป์สามารถสรุปได้ว่า ครูไม่ได้กำหนดจุดมุ่งหมายเฉพาะเพื่อให้เด็กนักเรียนเข้าใจตนเองและเห็นอกเห็นใจผู้อื่น แต่มีการจัดกิจกรรมเพื่อฝึกให้นักเรียนทำงานร่วมกับผู้อื่น โดยเนื้อหาสาระการเรียนรู้จะสอดแทรก เรื่องความงามที่แตกต่างและการฝึกวิจารณ์งานศิลปะ ซึ่งกระบวนการจัดการเรียนการสอนควรสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างผู้สอนและนักเรียน ให้นักเรียนสามารถแสดงความคิดเห็น ฝึกปฏิบัติสร้างสรรค์งานศิลปะที่หลากหลาย และนักเรียนมีส่วนร่วมกำหนดประเด็นที่สนใจ ครูเห็นว่ากิจกรรมศิลปะมีประโยชน์ต่อการป้องกันการกลั่นแกล้งของนักเรียน เนื่องจากศิลปะมีรูปแบบที่หลากหลาย สามารถสอดแทรกเนื้อหา ที่ช่วยเปิดมุมมองใหม่ เห็นความแตกต่างของความสนใจของตนเองและผู้อื่น โดยปัญหาและอุปสรรคของการใช้ กิจกรรม คือ ภาระงานของครูและเวลาเรียนที่น้อย ครูทัศนศิลป์จึงมีความเห็นว่า ครูผู้สอนทุกรายวิชา ควรเห็นความสำคัญและร่วมมือกันป้องกันการกลั่นแกล้งของนักเรียน และกิจกรรมศิลปะที่ป้องกันการกลั่นแกล้ง จะต้องมีความหลากหลายเพื่อให้เด็กนักเรียนได้ค้นหาคำตอบและเกิดความภาคภูมิใจในตนเอง

2. ผลการศึกษาความคิดเห็นผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับแนวทางการพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้ศิลปะ เพื่อป้องกันการกลั่นแกล้งกันของนักเรียนระดับประถมศึกษาที่ควรจะเป็น

ผลการศึกษาความคิดเห็นผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับแนวทางการพัฒนากิจกรรมสามารถสรุปได้ว่า ผู้เชี่ยวชาญส่วนใหญ่มีมุมมองต่อการกลั่นแกล้งของนักเรียนว่า ปัญหาพฤติกรรมการกลั่นแกล้งผู้อื่นของเด็ก มักจะเกิดจากกระบวนการอบรมเลี้ยงดูของครอบครัว และลักษณะทางธรรมชาติของเด็ก ซึ่งหากเด็กไม่ได้ผ่านการอบรมเลี้ยงดูที่ดี เด็กที่กลั่นแกล้งผู้อื่นจะกระทำการพฤติกรรมเพื่อเรียกร้องความสนใจ เพื่อบรรเทาความรู้สึก หรือเพื่อความสนใจ เนื่องจากเด็กแต่ละคนจะมีบุคลิกภาพแตกต่างกัน การอบรมเลี้ยงดูจึงเป็นสิ่งสำคัญที่จะทำให้เด็กเกิดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการอารมณ์ของตนเองและไม่กลั่นแกล้งผู้อื่น ผู้เชี่ยวชาญมีความเห็น สอดคล้องกันว่า กิจกรรมศิลปะสามารถป้องกันการกลั่นแกล้งในมิติด้านอารมณ์ เพื่อให้เกิดความเข้าใจตนเอง ยอมรับความรู้สึกตัวเองได้ โดยสะท้อนอารมณ์ความรู้สึกของตนเองผ่านการสร้างงานศิลปะและกิจกรรมศิลปะ จะช่วยพัฒนามิตินด้านจิตใจ กล่อมเกลาคิดใจ เกิดความเข้าใจในตนเอง นอกจากนี้กิจกรรมศิลปะแบบกลุ่ม สามารถพัฒนามิตินด้านสังคม ให้นักเรียนเกิดความเข้าใจและตระหนักถึงผลกระทบของพฤติกรรมตนเองที่มีต่อผู้อื่น โดยผู้วิจัยวิเคราะห์เนื้อหาการสัมภาษณ์ จัดหมวดหมู่จำแนกเนื้อหาเพื่อหาความถี่เกี่ยวกับจุดมุ่งหมายและเนื้อหาของกิจกรรม ดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 ค่าความถี่ของความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับจุดมุ่งหมายและเนื้อหาของกิจกรรม

หัวข้อ	ความคิดเห็น	จำนวน
หัวข้อ	จุดมุ่งหมาย ควรเป็นบรรยากาศเชิงบวก สนุก และผ่อนคลาย	5
	การทำกิจกรรมกลุ่มให้เกิดการแบ่งปัน ช่วยเหลือกัน	4
	ให้นักเรียนสะท้อนความรู้สึก และการวิจารณ์เชิงสร้างสรรค์	4
	เนื้อหา	
	เนื้อหาตามหลักสูตรคงไว้ตามแผนเดิม โดยอาจจะบูรณาการกับประเด็นต่าง ๆ ที่ต้องการมุ่งเน้น	6
	การคิดหัวข้อที่เป็นประเด็นกลาง ๆ ที่อยู่ใกล้กับตัวเด็ก	4
	การคิดหัวข้อให้สะท้อนทั้งในมุมมองของตัวนักเรียนเอง และการรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น	4

จากตารางที่ 2 แสดงความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญพบว่า จุดมุ่งหมายสำคัญของกิจกรรมศิลปะเพื่อป้องกันการกลั่นแกล้ง คือ กิจกรรมการเรียนรู้ควรเป็นบรรยากาศเชิงบวก สนุก และผ่อนคลาย รองลงมาเป็นการทำกิจกรรมกลุ่ม และการให้นักเรียนสะท้อนความรู้สึกและการวิจารณ์เชิงสร้างสรรค์ โดยเนื้อหาการเรียนรู้ของกิจกรรมให้คงตามหลักสูตรโดยบูรณาการหรือประยุกต์ใช้กับประเด็นต่าง ๆ ที่ต้องการให้นักเรียนได้เรียนรู้ โดยให้นักเรียนได้สะท้อนความคิดและการรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น

ผู้เชี่ยวชาญเห็นว่า กระบวนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ศิลปะเพื่อป้องกันการกลั่นแกล้งกันต้องสร้างให้เกิดการปรับเปลี่ยนวิธีการคิดของนักเรียน โดยเริ่มจากการที่ครูและผู้ปกครองจะต้องปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ต้องมีความหลากหลายและให้นักเรียนมีส่วนร่วม ใช้คำถามปลายเปิด บูรณาการเนื้อหาเชื่อมโยงกับชีวิตประจำวันสร้างสรรค์เป็นผลงานศิลปะ เปิดโอกาสให้นักเรียนทำงานร่วมกัน มุ่งเน้นให้นักเรียนนับถือและเกิดเจตคติที่ดีต่อตนเอง สื่อประกอบการจัดกิจกรรมสามารถใช้อุปกรณ์ศิลปะทั่วไปที่สอดคล้องกับเนื้อหาและกิจกรรม ควรเป็นบรรยากาศการเรียนรู้เชิงบวก การประเมินผลควรใช้เกณฑ์การประเมินผลการเรียนรู้ (Rubrics) ที่มีความหลากหลาย เปิดโอกาสให้นักเรียนได้แสดงความคิดเห็น ประเมินผลงานของเพื่อนร่วมชั้น กำหนดกติกาให้นักเรียนแสดงความคิดเห็นโดยไม่ล้อเลียนผู้อื่น

นอกจากนี้ผู้เชี่ยวชาญส่วนใหญ่เห็นว่า กิจกรรมเพิ่มเติมเพื่อป้องกันการกลั่นแกล้งควรเป็นกิจกรรมในรูปแบบการบูรณาการกับรายวิชาต่าง ๆ โดยควรนำกิจกรรมไปใช้กับครูผู้สอนก่อน เพื่อให้ครูเกิดความรู้ใหม่และเข้าใจในการนำไปใช้จริง ควรทำโปรแกรมป้องกันการกลั่นแกล้งโดยร่วมกับนักจิตวิทยาสร้างระบบเฝ้าระวังให้คำปรึกษาเป็นรายบุคคลสำหรับนักเรียนที่มีปัญหา และสร้างกลุ่มไฝดีให้นักเรียนผลักดันกันทำกิจกรรมสร้างสรรค์ต่าง ๆ และควรสร้างความเป็นตัวตนให้กับนักเรียน ให้เกิดความเคารพและภาคภูมิใจในตนเอง ด้วยการส่งเสริมพฤติกรรมเชิงบวกโดยเริ่มจากครอบครัวและโรงเรียน

3. ผลการพัฒนา นำเสนอ และประเมินแนวทางการพัฒนาจิกรรรมการเรียนรู้ศิลปะเพื่อป้องกันการกลั่นแกล้งกันของนักเรียนระดับประถมศึกษา แบ่งออกเป็น 2 ส่วน ดังนี้

3.1 ผลการพัฒนาแนวทางการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ศิลปะเพื่อป้องกันการกลั่นแกล้งกันของนักเรียนระดับประถมศึกษา

การพัฒนาแนวทางการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ศิลปะเพื่อป้องกันการกลั่นแกล้งกันของนักเรียนระดับประถมศึกษา ผู้วิจัยได้วิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลจากการศึกษาเอกสาร การสัมภาษณ์ครูทัศนศิลป์ และการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ เป็นแนวทางทางการพัฒนาจิกรรรมการเรียนรู้ศิลปะเพื่อป้องกันการกลั่นแกล้งกันของนักเรียนระดับประถมศึกษา ประกอบด้วย หลักการและจุดมุ่งหมาย เนื้อหาการเรียนรู้ กระบวนการจัดกิจกรรม สื่อประกอบกิจกรรม การประเมินผล และปัจจัยสนับสนุนการจัดกิจกรรม โดยมีรายละเอียดดังนี้

หลักการและจุดมุ่งหมายของกิจกรรม คือ การใช้กิจกรรมศิลปะเป็นสื่อกลางเพื่อพัฒนาทักษะทางสังคมและอารมณ์ (SEL) มุ่งเน้นให้ศิลปะเป็นสะพานเชื่อมความรู้สึกภายในของนักเรียน ผ่านการแสดงออกทางศิลปะด้วยความรู้สึกลดอดภัย ไม่ถูกตัดสิน และเปิดโอกาสให้นักเรียนได้เรียนรู้ตนเองและผู้อื่นอย่างลึกซึ้ง กิจกรรมออกแบบมาเพื่อพัฒนาให้นักเรียนเห็นคุณค่าในตนเอง (Self-Esteem) เคารพและมีเจตคติที่ดีต่อตนเอง และผู้อื่น (Respect) มีความสามารถในการเข้าใจความรู้สึกของผู้อื่น (Empathy) การจัดกิจกรรมมุ่งเน้นให้นักเรียนเรียนรู้ด้วยประสบการณ์ (Experiential Learning) ตามแนวคิดของ Kolb (1984) ให้ผู้เรียนเรียนรู้ผ่านกิจกรรมศิลปะ โดยกิจกรรมเน้นการสังเกตตนเอง ฝึกควบคุมอารมณ์ และการสื่อสารเชิงสร้างสรรค์ โดยใช้คำถามปลายเปิด การสะท้อนคิด และการร่วมมือในกิจกรรมกลุ่ม เพื่อให้เกิดความเข้าใจตนเองและผู้อื่น ผ่านการให้ข้อมูลย้อนกลับและการเสริมแรงทางบวก

เนื้อหาการเรียนรู้ของกิจกรรมเป็นไปตามหลักสูตรโดยเชื่อมโยงกับประเด็นต่าง ๆ ที่ต้องการให้นักเรียนเรียนรู้โดยยกกรณีศึกษา (Case Study) หรือกำหนดสถานการณ์ (Situation) เพื่อให้นักเรียนสามารถคิดโยงความสัมพันธ์ (Relational Thinking) กับเรื่องราวในชีวิตประจำวันของตนเอง ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Vygotsky (1978) ที่เน้นบทบาทของบริบททางสังคมและการเรียนรู้ร่วมกัน โดยกระบวนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้มุ่งเน้นการปรับเปลี่ยนวิธีคิดให้นักเรียนเคารพและมีเจตคติที่ดีต่อตนเอง ครูต้องเป็นแบบอย่างที่ดี เข้าใจความแตกต่างของนักเรียน และมอบหมายงานที่เหมาะสมกับนักเรียนให้เกิดความรู้สึกว่าตนเองมีคุณค่า

กระบวนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้มุ่งเน้นการรับรู้เพื่อความเข้าใจตนเอง การแสดงความรู้สึก ผ่านการทำงานศิลปะ การทำงานร่วมกับผู้อื่น การสะท้อนคิด และการเสริมแรงทางบวก โดยผู้วิจัยสังเคราะห์กระบวนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ออกเป็น 5 กระบวนการ (5Rs) ดังนี้

3.1.1 การรับรู้ข้อมูล (Recognition) พัฒนาการตระหนักรู้ในตนเอง (Self-Awareness) ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญของการเรียนรู้ทางสังคมและอารมณ์ (CASEL, 2020) ผู้เรียนจะได้รับการกระตุ้นให้รู้จักสังเกตความรู้สึก ความคิด และอารมณ์ของตนเอง โดยครูใช้คำถามปลายเปิดเพื่อส่งเสริมการสะท้อนอารมณ์

3.1.2 การปลดปล่อย (Release) การให้นักเรียนแสดงอารมณ์และความรู้สึกผ่านการสร้างสรรค์งานศิลปะ ซึ่งศิลปะสามารถช่วยลดความเครียดและเป็นสื่อกลางในการสื่อสาร (Malchiodi, 2005)

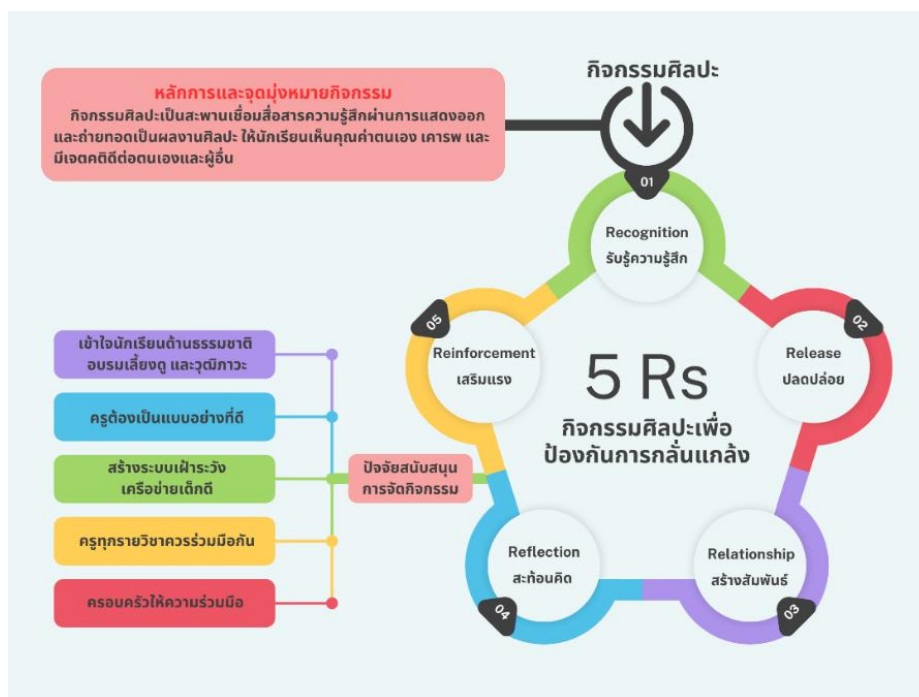
3.1.3 การสร้างความสัมพันธ์กับผู้อื่น (Relationship) มุ่งเน้นทักษะความสัมพันธ์ (Relationship Skills) ให้นักเรียนเรียนรู้การทำงานร่วมกับผู้อื่น การแบ่งปัน และการฟังอย่างเข้าใจ ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญในการอยู่ร่วมกันในสังคม (CASEL, 2020; Vygotsky, 1978)

3.1.4 การสะท้อนคิด (Reflection) พัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์ และเห็นคุณค่าในตนเอง และผู้อื่น โดยการวิจารณ์ผลงานศิลปะอย่างสร้างสรรค์

3.1.5 การเสริมแรงทางบวก (Reinforcement) ผู้เรียนได้รับการเสริมแรงทางบวกจากครูผู้สอน ตลอดการทำกิจกรรม สอดคล้องกับแนวคิดของ Skinner (1953) ที่เน้นการใช้การเสริมแรงเพื่อสนับสนุนพฤติกรรมพึงประสงค์

สื่อและอุปกรณ์การจัดกิจกรรมสามารถใช้อุปกรณ์ศิลปะทั่วไปที่สอดคล้องกับเนื้อหาการเรียนรู้และกิจกรรม โดยจะต้องมีความหลากหลาย เหมาะสมกับช่วงชั้น และกระตุ้นความสนใจของนักเรียน บรรยากาศและสภาพแวดล้อมการจัดกิจกรรมต้องเป็นบรรยากาศเชิงบวก สร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างผู้สอนและนักเรียน เพื่อให้ห้องเรียนเป็นพื้นที่ปลอดภัย เคารพความคิดเห็น เปิดโอกาสให้นักเรียนสะท้อนความรู้สึกของตนเอง รวมถึงแสดงความคิดเห็นต่อผลงานของเพื่อน ภายใต้กติกาไม่ล้อเลียนกัน ครูควรใช้เกณฑ์ประเมินผล การเรียนรู้ที่หลากหลาย โดยอาจแบ่งการประเมินผลเป็น 3 ด้าน คือ 1) พฤติกรรม เพื่อประเมินการมีส่วนร่วม และพฤติกรรมการเรียนรู้ 2) ผลงานศิลปะ เพื่อประเมินผลงาน ความคิดสร้างสรรค์ และเนื้อหาของผลงานที่สัมพันธ์กับหัวข้อ และ 3) ความสำเร็จส่วนบุคคล เพื่อประเมินพัฒนาการ หรือสิ่งที่นักเรียนทำได้

ปัจจัยสนับสนุนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ คือ 1) ความเข้าใจที่มีต่อนักเรียน 3 ประการ ได้แก่ ธรรมชาติของนักเรียน (Nature) การอบรมเลี้ยงดู (Nurture) และวุฒิภาวะของนักเรียน (Mature) 2) ครูจะต้องเป็นแบบอย่างที่ดี 3) โรงเรียนและหน่วยงานภาคส่วนต่าง ๆ ควรสร้างระบบเฝ้าระวัง และเครือข่ายได้ดี 4) การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ทุกรายวิชาควรร่วมมือกัน และ 5) ครอบครัวต้องให้ความร่วมมือในการดูแลและต้องเป็นแบบอย่างที่ดี สามารถสรุปเป็นแผนภาพดังต่อไปนี้

ภาพที่ 1 แนวทางการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ศิลปะ เพื่อป้องกันการกลั่นแกล้งของนักเรียนระดับประถมศึกษา

3.2 ผลการนำเสนอและการประเมินผลแนวทางการพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้ศิลปะเพื่อป้องกันการกลั่นแกล้งกันของนักเรียนระดับประถมศึกษา

ผู้วิจัยได้นำแนวทางการพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้ศิลปะเพื่อป้องกันการกลั่นแกล้งกันของนักเรียนระดับประถมศึกษานำเสนอต่อครูทัศนศิลป์ ครูกลุ่มสาระการเรียนรู้อื่น ๆ และผู้นำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์จำนวน 59 คน เพื่อประเมินความเหมาะสมและความเป็นไปได้ของแนวทาง โดยผลการประเมินพบว่า ผลการประเมินความเหมาะสมของแนวทาง โดยภาพรวม มีค่าเฉลี่ยในระดับมาก ($\bar{X} = 4.46, SD = .63$) และผลการประเมินความเป็นไปได้ของแนวทาง โดยภาพรวม มีค่าเฉลี่ยในระดับมาก ($\bar{X} = 4.22, SD = .75$) ผลการประเมินกระบวนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ศิลปะ มีความเหมาะสมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.58, SD = .56$) ส่วนความเป็นไปได้อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.41, SD = .72$) รองลงมาคือ สื่อประกอบการจัดกิจกรรม มีความเหมาะสมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.53, SD = .72$) ส่วนความเป็นไปได้ของแนวทางการใช้สื่อประกอบการจัดกิจกรรมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.29, SD = .85$) โดยมีรายละเอียดดังตารางที่ 3

ตารางที่ 3 ผลการประเมินความเหมาะสมและความเป็นไปได้ของแนวทางการพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้ศิลปะ เพื่อป้องกันการกลั่นแกล้งกันของนักเรียนระดับประถมศึกษา

ข้อ	รายการ	ความเหมาะสม			ความเป็นไปได้		
		$\bar{X}$	SD	แปล	$\bar{X}$	SD	แปล
1	หลักการและจุดมุ่งหมายของกิจกรรม	4.49	.59	มาก	4.15	.76	มาก
2	เนื้อหาสาระการเรียนรู้ของกิจกรรม	4.44	.62	มาก	4.24	.72	มาก
3	กระบวนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้	4.58	.56	มากที่สุด	4.41	.72	มาก
4	สื่อประกอบการจัดกิจกรรม	4.53	.72	มากที่สุด	4.29	.85	มาก
5	บรรยากาศและสภาพแวดล้อม	4.44	.67	มาก	4.19	.77	มาก
6	การประเมินผลการเรียนรู้	4.45	.62	มาก	4.15	.76	มาก
7	ปัจจัยสนับสนุนการจัดกิจกรรม	4.32	.65	มาก	4.10	.68	มาก
รวม		4.46	.63	มาก	4.22	.75	มาก

อภิปรายผลการวิจัย

การอภิปรายผลการวิจัยเรื่อง แนวทางการพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้ศิลปะเพื่อป้องกันการกลั่นแกล้งกันของนักเรียนระดับประถมศึกษา แบ่งเป็น 3 ส่วน โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. สถานการณ์และแนวคิดเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ศิลปะเพื่อป้องกันการกลั่นแกล้งกันของนักเรียนระดับประถมศึกษาในทัศนะของครูทัศนศิลป์

จากการศึกษาสถานการณ์การกลั่นแกล้งกันของนักเรียนระดับประถมศึกษาจากการสัมภาษณ์ครูสรุปได้ว่า การกลั่นแกล้งส่วนใหญ่มีรูปแบบการกลั่นแกล้งทางร่างกาย กีดกันออกจากกลุ่ม ล้อเลียน และกลั่นแกล้งทางไซเบอร์แล้วมาทะเลาะกันต่อที่โรงเรียน สอดคล้องกับสถาบันการศึกษาการดูแลเด็ก รัฐแอตแลนตา ประเทศสหรัฐอเมริกา (ChildCare Education Institute, 2023) ที่แบ่งการกลั่นแกล้งเป็น 4 ประเภท คือ กลั่นแกล้งทางร่างกาย วาจา สังคม และไซเบอร์ โดยการกลั่นแกล้งส่วนใหญ่เป็นการพูดจาล้อเลียนเพื่อความสนุกสนาน มีเนื้อหาเกี่ยวกับรูปร่างหน้าตา เพศสภาพ หรือปมด้อยของผู้อื่น นักเรียนที่กลั่นแกล้งผู้อื่นส่วนใหญ่ต้องการเรียกร้องความสนใจ ส่วนนักเรียนที่ถูกกลั่นแกล้งส่วนใหญ่จะเป็นคนที่เก็บตัว กลุ่มเพศทางเลือก และพัฒนาการช้า สอดคล้องกับรายงานของกรมสุขภาพจิต กระทรวงสาธารณสุข ที่พบว่า ประเทศไทยมีสถิติเด็กถูกกลั่นแกล้งในสถานศึกษา ปีละกว่า 600,000 คน นักเรียนในกลุ่มที่มีครอบครัวที่ใช้ความรุนแรง หรือป่วยเป็นโรคทางจิตเวช มักจะเป็นผู้กลั่นแกล้งรังแก ส่วนนักเรียนที่มีความเสี่ยงต่อการถูกรังแก คือ กลุ่มที่มีพัฒนาการช้า เด็กพิเศษ หรือเพศทางเลือก (องค์การกระจายเสียงและแพร่ภาพสาธารณะแห่งประเทศไทย, 2561)

จากผลการวิเคราะห์แนวคิดในการจัดกิจกรรมเพื่อป้องกันการกลั่นแกล้งของนักเรียนประถมศึกษาจากการสัมภาษณ์ครูที่ศัลป์พบว่า กิจกรรมศิลปะมีประโยชน์ต่อการป้องกันการกลั่นแกล้งกันของนักเรียนเนื่องจากศิลปะมีรูปแบบที่หลากหลาย สามารถสอดแทรกเนื้อหาที่ช่วยเปิดมุมมองและแนวคิดของนักเรียนส่งผลให้เห็นความแตกต่างของความสนใจของตนเองและผู้อื่น การใช้กิจกรรมสร้างสรรค์ศิลปะประเภทต่าง ๆ จึงเป็นประโยชน์ต่อการสร้างความสงบในจิตใจ ส่งผลให้เด็กและเยาวชนสามารถเรียนรู้ที่จะควบคุมอารมณ์ของตนเอง เกิดทักษะทางสังคม และสร้างความตระหนักรู้ในตนเอง การรับรู้ความสามารถของตนเอง รวมถึงการปรับตัวในสถานการณ์ต่าง ๆ ได้ (Coholic, 2011) ศิลปะจึงทำหน้าที่เป็นพื้นที่ปลอดภัยทางจิตใจที่เอื้อต่อการสื่อสารความรู้สึก การควบคุมอารมณ์ และการพัฒนาทักษะการปรับตัวในสถานการณ์ต่าง ๆ ซึ่งเป็นกลไกสำคัญในการป้องกันพฤติกรรมการกลั่นแกล้งในระยะยาว (CASEL, 2020; Malchiodi, 2005)

2. ความคิดเห็นผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับแนวทางการพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้ศิลปะเพื่อป้องกันการกลั่นแกล้งของนักเรียนระดับประถมศึกษาที่ควรจะเป็น

ผลการศึกษาความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับแนวทางการพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้ศิลปะเพื่อป้องกันการกลั่นแกล้งกันของนักเรียนระดับประถมศึกษาพบว่า ปัญหาการกลั่นแกล้งเป็นพฤติกรรมที่มีรากฐานจากบริบททางครอบครัว สภาพแวดล้อม และการเรียนรู้ทางสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเลียนแบบพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Bandura (1977) ในทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม (Social Learning Theory) ที่ระบุว่า พฤติกรรมของเด็กเกิดจากการสังเกตและเลียนแบบพฤติกรรมของบุคคลรอบข้าง โดยเฉพาะผู้ใหญ่หรือบุคคลต้นแบบที่ใกล้ชิด เช่น พ่อแม่ ครู หรือเพื่อน

ผู้เชี่ยวชาญเห็นว่า กิจกรรมการเรียนรู้ศิลปะสามารถเป็นเครื่องมือในการพัฒนาทักษะทางอารมณ์ ใจดี และสังคม ผ่านการแสดงออกอย่างสร้างสรรค์ ช่วยให้นักเรียนสะท้อนอารมณ์ ลดความเครียด เข้าใจตนเอง และผู้อื่นมากขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับการเรียนรู้ทางสังคมและอารมณ์ (CASEL, 2020) ที่เน้นการส่งเสริมความเข้าใจในตนเอง การจัดการอารมณ์ และการสร้างความสัมพันธ์เชิงบวก สอดคล้องกับ Winner et al. (2007) ที่เสนอว่า กิจกรรมศิลปะเอื้อต่อการกล่อมเกลาจิตใจ และพัฒนาทัศนคติที่ดีต่อเพื่อนและสังคม ทั้งยังส่งเสริมการเรียนรู้เชิงบูรณาการที่ให้ความสำคัญกับประสบการณ์ตรงของผู้เรียน

ด้านกระบวนการจัดกิจกรรม ผู้เชี่ยวชาญเสนอว่า ควรเป็นกิจกรรมที่มีบรรยากาศเชิงบวก สนุก ผ่อนคลาย และเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้สะท้อนความคิดและทำงานร่วมกัน ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีโครงสร้างความรู้ทางสังคม (Vygotsky, 1978) ที่มุ่งเน้นการเรียนรู้แบบมีปฏิสัมพันธ์และการสร้างความหมายร่วมระหว่างผู้เรียน ในด้านการประเมินผลการเรียนรู้ที่เน้นการสะท้อนความคิด และการประเมินตนเองและเพื่อน โดยมีกติกาเชิงบวก สะท้อนแนวทางการประเมินเพื่อพัฒนา (Formative Assessment) และการเสริมสร้างทักษะทางจริยธรรม และการอยู่ร่วมกันในสังคม นอกจากนี้การให้ครูและผู้ปกครองเป็นต้นแบบเชิงบวก สอดคล้องกับแนวคิดของ UNESCO (2024) ที่เน้นการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในสังคมเพื่อสร้างวัฒนธรรมการเรียนรู้ที่ปลอดภัย และควรมีการร่วมมือกับนักจิตวิทยาเพื่อสร้างระบบเฝ้าระวังและให้คำปรึกษารายบุคคล รวมถึงการสร้างกลุ่มไฝดีเพื่อส่งเสริมพฤติกรรมสร้างสรรค์

3. แนวทางการพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้ศิลปะเพื่อป้องกันการกลั่นแกล้งของนักเรียนระดับประถมศึกษา

แนวทางการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ศิลปะเพื่อป้องกันการกลั่นแกล้งกันของนักเรียนระดับประถมศึกษา มุ่งเน้นการใช้กิจกรรมศิลปะเป็นเครื่องมือส่งเสริมการเรียนรู้ทางสังคมและอารมณ์ เพื่อส่งเสริมพฤติกรรมที่เหมาะสมและลดการกระทำความรุนแรง ศิลปะมีความสำคัญในฐานะสะพานเชื่อมความรู้สึกภายในของนักเรียน ผ่านการแสดงออกอย่างสร้างสรรค์ โดยเน้นบรรยากาศที่ปลอดภัย ไม่ถูกตัดสิน และส่งเสริมการเข้าใจตนเอง และผู้อื่น ดังที่ Michael (1984) เสนอว่า ศิลปะเป็นวิถีทางแห่งการแสดงออกถึงอารมณ์ แนวคิด และการรับรู้ของมนุษย์ โดยหลักการของแนวทางสอดคล้องกับแนวคิดของ Kolb (1984) ที่เน้นการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ (Experiential Learning) ให้ผู้เรียนได้มีโอกาสสังเกตตนเอง ควบคุมอารมณ์ และพัฒนาการสื่อสารเชิงสร้างสรรค์ ผ่านการใช้คำถามปลายเปิด การทำงานกลุ่ม และการสะท้อนคิดเชิงบวก

กระบวนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้สอดคล้องตามองค์ประกอบการเรียนรู้ทางสังคมและอารมณ์ของ CASEL (2020) โดยขั้นตอนที่ 1 การรับรู้ เป็นการพัฒนาการตระหนักรู้ในตนเอง (Self-Awareness) ซึ่งเป็นพื้นฐานของการเรียนรู้ทางอารมณ์ นักเรียนได้เรียนรู้การรับรู้ความรู้สึก ความคิด และสภาวะทางอารมณ์ของตนเอง ผ่านคำถามปลายเปิดที่เปิดโอกาสให้สะท้อนความรู้สึก สะท้อนแนวคิดของ Vygotsky (1978) ที่ว่า ภาษาและการสนทนาเป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาการรู้จักตนเอง ขั้นตอนที่ 2 การปลดปล่อย เพื่อพัฒนาทักษะการจัดการตนเอง (Self-Management) นักเรียนได้ระบายอารมณ์หรือความตึงเครียดอย่างสร้างสรรค์ผ่านกิจกรรมศิลปะ ดังแนวคิดของ Skinner (1953) ที่ว่า พฤติกรรมที่เหมาะสมควรได้รับการส่งเสริมในสภาพแวดล้อมที่ไม่ตัดสิน ขั้นตอนที่ 3 การสร้างความสัมพันธ์ ผ่านการทำงาน แลกเปลี่ยนความคิดเห็น และการสร้างสรรค์ผลงานร่วมกัน ดังที่ Vygotsky (1978) เสนอว่า พัฒนาการของเด็กเกิดจากการเรียนรู้ผ่านปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น ขั้นตอนที่ 4 การสะท้อนคิด เป็นการพัฒนาทักษะการตัดสินใจอย่างมีเหตุผลและส่งเสริมการตระหนักรู้ในตนเอง นักเรียนจะสะท้อนสิ่งที่เรียนรู้ ความรู้สึก และผลของพฤติกรรมของตนเองผ่านการพูด เขียน หรือวาดภาพ ตรงกับแนวคิดของ Kolb (1984) ที่เห็นว่า การเรียนรู้ที่แท้จริงเกิดขึ้นผ่านการสะท้อนประสบการณ์ ขั้นตอนที่ 5 การเสริมแรงทางบวก ตามแนวคิดของ Skinner (1953) และ Bandura (1977) โดยเน้นให้ครูให้กำลังใจ การชื่นชมความพยายาม และการยกย่องพฤติกรรมที่เหมาะสมของนักเรียน ซึ่งช่วยสร้างวัฒนธรรมเชิงบวกในห้องเรียน และสนับสนุนให้เด็กเกิดพฤติกรรมที่ดีอย่างยั่งยืน

การใช้กิจกรรมสร้างสรรค์ผลงานศิลปะเพื่อพัฒนาให้นักเรียนเห็นคุณค่า เคารพ และมีเจตคติที่ดีต่อตนเอง สอดคล้องกับงานวิจัยของ Coholic (2011) ที่ว่า กิจกรรมศิลปะสามารถสร้างความสงบภายในจิตใจ พัฒนาความตระหนักรู้ในตนเอง และช่วยให้เยาวชนเรียนรู้ที่จะควบคุมอารมณ์ตนเอง ขณะเดียวกันการฝึกทำความเข้าใจความรู้สึกของผู้อื่นก็มีส่วนช่วยในการลดพฤติกรรมก้าวร้าว สอดคล้องกับ Eisenberg (2006) ที่กล่าวว่า ความสามารถในการเข้าใจความรู้สึกของผู้อื่นมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมเอื้อสังคม (Prosocial) สอดคล้องกับ Olweus et al. (2019) ที่พบว่า การแสดงออกทางศิลปะประเภทต่าง ๆ สามารถพัฒนาความรู้สึก

เห็นอกเห็นใจผู้อื่นได้ ดังที่ศูนย์วิจัยป้องกันการบาดเจ็บ มหาวิทยาลัยไอโอวา ประเทศสหรัฐอเมริกา ได้จัดกิจกรรมการป้องกันการกลั่นแกล้งโดยใช้ศิลปะเป็นฐาน (Art-Based Bullying Prevention Activities) โดยใช้กิจกรรมศิลปะเพื่อสร้างวัฒนธรรมการไม่ใช้ความรุนแรง ฝึกความอดทน และความรู้สึกเห็นอกเห็นใจผู้อื่น (The University of Iowa Injury Prevention Research Center, 2019) ด้วยเหตุนี้การใช้กิจกรรมศิลปะจึงสามารถสร้างความตระหนักรู้ในตนเองและพัฒนาความรู้สึกเห็นอกเห็นใจผู้อื่น ซึ่งจะนำไปสู่การป้องกันการกลั่นแกล้งรังแกกันของนักเรียน

ปัจจัยสนับสนุนความสำเร็จของการจัดกิจกรรมนี้ จำเป็นต้องมีความเข้าใจธรรมชาติของนักเรียนอย่างรอบด้าน ทั้งในด้านพันธุกรรม วุฒิภาวะ และสภาพแวดล้อม สอดคล้องกับ ศรีเรือน แก้วกังวาล (2549) ที่ระบุว่า คุณภาพของความคิดและพฤติกรรมขึ้นกับปัจจัยทางชีวภาพและการเรียนรู้ ครูจึงมีบทบาทสำคัญในการเป็นแบบอย่าง สร้างบรรยากาศปลอดภัย เปิดโอกาสให้นักเรียนสะท้อนความรู้สึก และให้ข้อมูลย้อนกลับที่สร้างแรงจูงใจ ในขณะที่ครอบครัว โรงเรียน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรร่วมมือกันสร้างระบบเฝ้าระวังและสนับสนุนการเรียนรู้ของนักเรียนอย่างต่อเนื่อง

ข้อเสนอแนะการวิจัย

1. การนำแนวทางการพัฒนากิจกรรมไปใช้ ควรมีการปรับปรุงแบบของกิจกรรมให้มีความเหมาะสมกับนักเรียนในแต่ละช่วงวัยและระดับชั้น
2. การนำแนวทางไปใช้ในการจัดกิจกรรมกลุ่ม ผู้สอนจะต้องคำนึงถึงประสบการณ์ส่วนบุคคลของนักเรียน ทั้งด้านพื้นฐานครอบครัว เพศสภาพ และบุคลิกภาพของนักเรียน เป็นต้น
3. หากนำผลการวิจัยไปใช้ในทางปฏิบัติ ควรมีการทดลองใช้ก่อนนำไปใช้จัดกิจกรรมจริง เนื่องจากผลที่ได้เป็นเพียงแนวทางการพัฒนากิจกรรม

เอกสารอ้างอิง

- ทวีศักดิ์ สิริรัตนเรขา. (2550). ศิลปะบำบัด ศาสตร์และศิลป์แห่งการบำบัด. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- ศรีเรือน แก้วกังวาล. (2549). จิตวิทยาพัฒนาการชีวิตทุกช่วงวัย (พิมพ์ครั้งที่ 9). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สรिता เจือศรีกุล. (2559). การพัฒนารูปแบบการเรียนรู้ศิลปะเพื่อส่งเสริมจิตสำนึกในการอยู่ร่วมกัน (วิทยานิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.
- องค์การกระจายเสียงและแพร่ภาพสาธารณะแห่งประเทศไทย. (2561). เด็กไทยถูกแกล้งใน ร.ร.สูงสุด อันดับ 2 ของโลก. สืบค้น 25 พฤษภาคม 2664, จาก <https://news.thaipbs.or.th/content/275069>
- Bandura, A. (1977). *Social learning theory*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.

- ChildCare Education Institute. (2023). *Types of bullying: How to recognize and stop bullying in the classroom*. Retrieved October 3, 2023, from <https://www.cceionline.com>
- Cipriano, C., Strambler, M. J., Naples, L. H., Ha, C., Kirk, M., Wood, M.,...Durlak, J. (2023). The state of evidence for social and emotional learning: A contemporary meta-analysis of universal school-based SEL interventions. *Child Development*, 94(5), 1181–1204. Retrieved July 23, 2024, from <https://doi.org/10.1111/cdev.13968>
- Coholic, D. A. (2011). Exploring the feasibility and benefits of arts-based mindfulness-based practices with young people in need. *Child & Youth Care Forum*, 40(4), 303–317.
- Collaborative for Academic, Social, and Emotional Learning. (2020). *CASEL's SEL framework: What are the core competence areas and where are they promoted?* Retrieved October 3, 2023, from <https://casel.org/casel-sel-framework-11-2020/>
- Delors, J., Al Mufti, I., Amagi, I., Carneiro, R., Chung, F., Geremek, B.,...Zhou, N. (1996). *Learning: The treasure within: Report to UNESCO of the International Commission on Education for the Twenty-first Century*. Paris, France: UNESCO.
- Eisner, E. W. (2002). *The arts and the creation of mind*. New Haven, CT: Yale University Press.
- Eisenberg, N. (2006). Empathy-related responding and prosocial behaviour. In G. R. Bock & J. A. Goode (Eds.), *Empathy and fairness* (Vol. 278, pp. 71–80). Wiley-Blackwell. <https://doi.org/10.1002/9780470030585.ch6>
- Hyman, S. (2012). The school as a holding environment. *Journal of Infant, Child, and Adolescent Psychotherapy*, 11(3), 205–216. <https://doi.org/10.1080/15289168.2012.704871>
- Kolb, D. A. (1984). *Experiential learning: Experience as the source of learning and development*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
- Malchiodi, C. A. (2005). *The art therapy sourcebook*. New York, NY: McGraw-Hill.
- Michael, J. A. (1984). *Art and adolescence: Teaching art at the secondary level*. New York, NY: Teachers College Press.
- Olweus, D., Limber, S. P., & Breivik, K. (2019). Addressing specific forms of bullying: A large-scale evaluation of the Olweus Bullying Prevention Program. *Journal of Bullying Prevention*, 1(1), 70–84. <https://doi.org/10.1007/s42380-019-00009-7>
- Skinner, B. F. (1953). *Science and human behavior*. New York, NY: Free Press.

- The University of Iowa Injury Prevention Research Center. (2019). *Art & expression* [arts-based intervention resource]. Retrieved May 3, 2022, from <https://rb.gy/3d2a3z>
- UNESCO. (2019). *Behind the numbers: Ending school violence and bullying*. Paris, France: UNESCO.
- UNESCO. (2024). *Safe to learn and thrive: Ending violence in and through education*. Retrieved July 23, 2024, from <https://doi.org/10.54675/LUPY3293>
- Vygotsky, L. S. (1978). *Mind in society: The development of higher psychological processes*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Winner, E., Hetland, L., Veenema, S., & Sheridan, K. (2007). *Studio thinking: The real benefits of visual arts education*. New York, NY: Teachers College Press.